Mr.M.Baran-48
4254 W. Altgeld Str.
Chicago,39,Ill.,USA

НОВІ ДНІ

· NOWI DNI ·

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК V. СІЧЕНЬ — 1954 — JANUARY Ч. 48

Львів — українська твердиня на заході. Собор святого Юрія Переможця.

НОВИХ ПЕРЕДПЛІТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

І. Вишинський, Форт Віліям, Онт., Канада 5
Д. Грушецький, Міннеаполіс, США 4
Т. Чала, Отава, Канада 3
М. Юркевич, Філадельфія, США 3
Л. Журавель, Міннеаполіс, США 2
Г. Китаста, Детройт, США 2
І. Юхименко, Сант Кетеринс, Онт., Канада 1
Вї Казанівський, Виннипег, Ман., Канада 1
М. Степаненко, Нью Йорк, США 1
М. Юркевич, Філяделфія, США 1

НА РОЗБУДОВУ ЖУРНАЛУ ЖЕРТВУВАЛИ:

М. Іщенко, Судбури, Онт., Канада 5.00
О. Палаташ, Нью Йорк, США 5.00
О. Петришин, Торонто 2.00
В. Тулевітрів, Гамільтон, Онт., Канада 2.00
Ю. Синишин, Торокто 2.00
Л. Григорїв, Виннїпег 0.50
Б. Дрозд, Торонто 1.00
Г. Кулик, Торонто 1.00
Інж. В. Горний, Маратон, Онт., Канада 1
А. Білоцерківський, Лашін, Квебек 1.00
К. Бризгун, Торонто 1.00
О. Сосна, Ошава, Онт., Канада 1.00
Б. Пукса, Торонто 1.00

Найщиріше дякуємо всім поширювачам журналу та жертводавцям за їх щиру і щедру допомогу і просимо всіх наших читачів піти за їх прикладом.

Редакція

Л. ЛУНСЬКИЙ ОКУЛІСТ

Екзамінуємо очі, добираємо окуляри на різні недомагання очей, нервовість і болі голови.

Говоримо по-українськи

470 College St. W., RA 3942

"НОВІ ДНІ"

Універсальний ілюстрований місячник. Видає в-во "Нові Дні", головний редактор — Петро Волиняк.

Умови передплати:

Канада — річна: $ 3.00, піврічна: $ 1.75.

США — річна: $3.50 американських, піврічна: $2.00 американських

ЗМІНА АДРЕСИ: 10 центів (можна канадійськими поштовими марками).

Замовлення і гроші слати на адресу:

NOWI DNI
Box 452, Term. " A "
Toronto. Ontario, Canada.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

A. Bondarenko, 123 Notting Hill Gate, London, W. 11. England

Передплата в Англії: річна — 1½ фунта.

S. KRYWOLAP
Box 1586 M
G. P. O. ADELAIDE
South Australia

Передплата в Австралії: річна 1½ фунти

В Аргентині: "Peremoha"
25 de Mayo 479 (26)
Buenos Aires,
Argentina.

Передплата в Аргентині: річна — 25 пезів піврічна — 15 пезів.

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Колядки і щедрівки з Уманщини 1
Степ П. — Дві поезії 1
Смотрич О. — Дитяче, новеля 2
Гончар Олесь — Таврія (уривок) 3
Шерех Юрій — Здобутки і втрати української літератури 8
Любченко Аркадій — Щоденник 11
Словацький Юліуш — Гимн 13
Розгін І., Розгін В. — Академік Олександер Богомолець 14
Килимник С. — Новорічні традиції 16
Щербина Н. — Драма про трагізм українського села 19
Китастий Г. — Капеля бандуристів у Москві у березні 1936 р. 23
Лучка І. — Лист від султана Мурада III до королеви Єлисавети 25
Веретенченко О. — У порту ліхтарі 25
Волиняк П. — Концерт В. Цісика та Вадима Кіпи в Торонті 26
(—) Список авторів за 1953 р. 29
Кундзіч О. — Українсько-російський словник 30
Бібліографія. Листування. Нотатки.

У наступному числі читайте: **Ю. Шерех — З критичного щоденника — "Чорна долина" О. Веретенченка та "Китиці часу" Т. Осьмачки.**

НАЙ ВІДЖИВНІШИЙ
СТРАВНІШИЙ
ДЕШЕВШИЙ ХАРЧ,

ЩО МАЄ В СОБІ ВСІ ВІТАМІНИ, ЦЕ

МОЛОКО

І МОЛОЧНІ

ПЕРЕТВОРИ

СПОЖИВАЙТЕ
ВИСОКОВАРТНІ ПРОДУКТИ
ЄДИНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОЧАРНІ

ROGERS DAIRY Ltd.

459 Rogers Road, Toronto, Ont.

Phone: JU. 7193.

"Nowi Dni", a Ukrainian Monthly. Editor: Petro Wolyniak.
Address: Nowi Dni, Box 452, Term "A", Toronto, Ont., Canada

Authorized as second class mail, Post Office Dept., Ottawa. Printed by: The Basilian Press.

КОЛЯДКИ І ЩЕДРІВКИ З УМАНЩИНИ

**
*

1. Зійшла звізда чудна
З сходу до полудня,
Над Вертепом сіяє,
Трьом царям путь являє.

2. Ідуть тріє царі,
Несуть Христу дари.
Їх Ірод пригласив,
"Куди ідете?" — спросив.

3. Відказали йому:
"Ідем к рожденому".
"Ви всі ж ідіте
Та й до мене зайдіте."

4. Янгол їх здибає,
На путь настановляє:
"Ви другим шляхом ідіте,
До Ірода не йдіте!"
Добрий вечір!

**
*

Через панський двір стежечка лежить,
Щедрий вечір, святий Василю!
Тудою ішла Божая Мати,
Щедрий вечір, святий Василю!
Та питалася сина Василя,
Щедрий вечір, святий Василю!
Однії кажуть: ми не бачили,
Щедрий вечір, святий Василю!
Другії кажуть: ми не виділи,
Щедрий вечір, святий Василю!
Третії кажуть: за столом сидить,
Щедрий вечір, святий Василю!
За столом сидить, три раді радить,
Щедрий вечір, святий Василю!
Первая рада та й на Рождество,
Щедрий вечір, святий Василю!
Другая рада та й на Василя,
Щедрий вечір, святий Василю!
Третяя рада та й на Великдень,
Щедрий вечір, святий Василю!
На Великий День, дзвонять увесь день!
Щедрий вечір, святий Василю!

(Записав В. Сілецький)

Павло СТЕП

БЛАГОСЛАВЕН ХАЙ БУДЕ ВСЯК!

Благословенні будьте всі,
хто віру в серці ще несе,
хто Віщій молиться красі
і край свій любить над усе!

Благословенні будьте ті,
що зброю вже взяли до рук
й за мрії борються святі,
щоб край позбавить тяжких мук.

Благословенні будьте ви,
хто в рабстві більш не хоче жить
і хто своєї голови
за всіх не жалує зложить.

Благословен хай буде всяк,
хто не боїться мук страшних,
і вмре за край свій, як вояк,
а не в перинах у пухких.

Хто зняв за волю хоругов,
кому незнаний смерти жах,
хто ллє свою й ворожу кров
у визвольних, святих боях.

Хто голови в ярмо не гне,
здолав зневіру і одчай,
в кого бажання лиш одне:
звільнить з неволі рідний край.

МИ

У нас небо блакитне-блакитне,
а повітря солодке, як мед,
до прогресу любов у нас квітне,
ми простуєм зважливо вперед.

У нас ниви родючі-родючі,
ми весь світ засипаєм зерном,
а жінки в нас цнотливі й плодючі,
ми щоденно зростаєм числом.

У землі в нас багатства надмірні:
і вугілля, і нафта й руда...
Ми традиціям батьківським вірні:
не боїться ніхто з нас труда.

Наша мова — струмок вуркотливий,
що з гори на весні дзюркотить,
а народ наш хоробрий, сміливий,
він боротись уміє й творить.

Наша пісня всю душу проймає,
ніби жайворон в сонячний день:
перше місце вона посідає
серед інших народніх пісень.

А до цього тут можна додати:
про нас слава світами біжить,
що уміем за край свій вмирати,
та не вмієм для нього ми жить!

УСІХ НАШИХ СПІВРОБІТНИКІВ, ПЕРЕДПЛАТНИКІВ І ВСІХ ЧИТАЧІВ ТА ПРИХИЛЬНИКІВ ЩИРО ВІТАЄМО З РІЗДВОМ ХРИСТОВИМ ТА НОВИМ РОКОМ!

ХРИСТОС РОДИВСЯ — СЛАВМО ЙОГО!

Редакція

Олександер СМОТРИЧ

ДИТЯЧЕ

"Тобі скільки років?!"

"Вісім... А тобі?"

"Не скажу! Я старший за тебе! Я маю право тобі не сказати! Зрозумів?!"

"Ти мабуть незаконний!"

"Незаконний?.. Що значить незаконний?"

"У тьоті Асі незаконна дитина, не знаєш?!"

"Я не знаю хто така твоя тьотя Ася!"

"Вона тут мешкає... Стала потаскухою! Твій батько хто?!"

"А твій хто?!"

"Не скажу!"

"Мабуть асенізатор!"

"Що таке асенізатор?.."

"Не знаєш?! А хто г.... возить?!"

"Мій не возить! Твій мабуть возить!"

"Дивися, щоб він твого тата не повіз!"

"Куди?.."

"Не знаєш куди?! В — тюрму! Мого батька всі бояться!"

"А я не боюся!"

"Бо ти ще молокосос, зрозумів?.. Мій батько з такими не пачкається!"

"А з якими?"

"Постарішими! Бо він — капітан безпеки, зрозумів?"

"А мій дід генералом був!"

"Бреши!.."

"Дурний, моя ж бабуня краще знає! Вона показувала мені дідові еполети! А хочеш я тобі колись їх покажу?! Я підгледів де вона їх ховає!"

"А де?!"

"В льоху! Там у неї скриня... Усяке барахло там у неї..."

"Я барахлом не цікавлюся! На барахло і кулі шкода! Зрозумів?!"

"Ти маєш кулі?!"

"Мій батько до чорта їх має! Захочу і візьму... Він і не помітить! У нього аж три нагани! Усі заряджені! У твого мабуть і одного нема!"

"У мене є! Отакий!"

"Е, то цяцка! Я тобі кажу про справжні! З курком і мушкою... Таким, що застрілити можна..."

"Такий я бачив у міліціонера, що до Аськи тепер приходить!"

"Дурний! У міліціонерів барахло, а не нагани! Застарілої системи, зрозумів?! Мій батько кого хочеш може застрілити!"

"От хвалько! Нічий батько нікого не може застрілити!"

"Не віриш?! От скажу йому і він застрілить твого тата! І будеш потім сирота! Твій тато хто!.."

"Лікар!"

"Єрунда! Клізми ставить?!"

"От я йому скажу і він тобі поставить!"

"Дивися, щоб він за це де слід не опинився! У нас це швидко! Ать-два, Ти бачив, яким автомобілем мій батько їздить?!"

"Мій також їздить!"

"Бреши!"

"Він їздить на швидкій допомозі! Ага, мій батько швидше їздить!"

"Дурний! Вони усі застарілої конструкції! Мій батько на фіяті їздить, зрозумів! І вночі! Ти не міг і бачити! От в слідуючий вихідний день ми на тому авті поїдемо за місто кататися... Далеко-далеко... Тоді побачиш! Хочеш ми тебе візьмемо з собою... Ми тут недалеко мешкаємо! Ти де живеш?!"

"У тому дворі... Червоний будинок, бачиш?.."

"Це будинок?! Я думав, що це конюшня!"

"Це й була конюшня! А колись ми жили в кращому! У моєї бабуні було аж п'ять будинків у місті! Колись ми були дуже багаті! Мій дід тримав коней!.."

"Застарілий транспорт! Тепер вже тільки покійників і всяке барахло возять кіньми! А ти не брешеш?!"

"Ні! Якщо не віриш, то я тобі покажу дідові еполети! Він генералом був!"

"То може у вас і ікони є?!"

"У нас нема! Моя мама поховала! Знаєш куди?! На саме-саме горище! Ніхто не знайде! Під соломою... Там є така дірка... А в бабуні є! Штук сто! А може ще більше! Усякі! І такі і такі... О! Тепер таких уже ніхто не має! З золота є! Не віриш?!"

"А ти знаєш чим це пахне?!"

"Нічим не пахне!"

"Ти дивися, щоб не опинився там де Бога немає! Зрозумів?!"

"Бабуня каже, що він скрізь є! Вона краще знає!"

"От дура старуха!"

"Ти сам дурак! І мабуть незаконний! Вона тільки трохи вже стара... І тому говорить часом дурниці мені... Так моя мама каже!"

"Старе барахло! Мій батько з такими не любить жартувати! Мій батько кого захоче може застрілити! Ти знаєш скільки він сволочі перестріляв у революцію! Дурний! Ти до стількох не вмієш і рахувати! Зрозумів?! У нього стільки куль! Я тобі колись покажу! Чого боїшся?! Я раз сам застрілив нашого пса! А ти боїшся! Мого батька мабуть не буде вдома... Не бійся!"

"Мого також нема вдень вдома!.. Він і вночі рідко буває вдома... Тепер така страшенна пошесть тифу... Просто жах! Тепер таке життя настало, що й мила не докупишся! Нема!"

"У нас до чорта мила! Ми все купуємо в спецмагазині! Ви там не купите! Треба мати карточку з печаткою, зрозумів?! Ти ким будеш, як виростеш?!"

"Кіномеханіком!"

"Дурак! Я буду — капітаном безпеки... Першого рангу, зрозумів?! У мене буде три нагани і куль скільки хочеш! От приїду на фіяті до тебе вночі і заберу!"

"Що забереш?!"

"Не що, а тебе, молокосос!"

"Куди?!"

"Ти ще молокосос, щоб про таке знати!"

"Дивися — я вищий за тебе!"

"Єрунда! Мій батько має аж трьох заступників і всі вищі за нього! І той, що його автом возить

вищий! А вони всі мого батька бояться! Дивися! Дивися... Сам попробуй, який у мене мускул! Ти не маєш таких, бо ти худий! А в мого батька — во! Він, як нап'ється, то вже до нього і не підходь! Тільки я можу підійти! Зрозумів?!"

"А мій не п'є... Тільки часом, як гості..."

"Також мабуть сама сволота!.."

"Хто сволота?!"

"А ваші гості!"

"Дурний! Дядя Костя колись був священиком! Він мене хрестив! Колись у нього була борода і вуса! У моєї бабуні картинка є така у скрині! Це він тепер уже лисий! Не віриш?!"

"А ти знаєш, що мій батько одному попові вискубав отаку бороду?! По волосинці, по волосинці і пішла ціла борода!"

"От дурний! Дядя Костя тепер кочегаром робить! Ніхто не знає, хто він був!"

"А той піп моєму батькові сказав, що у нього з бороди не випаде ні одної волосинки! А мій батько по волосинці... По волосинці і пішла ціла борода! Це, брат, так робиться! Мій батько кому хочеш може вискубати! Ти в Бога віруєш?!"

"Про це тепер не можна казати! Іван Сидорович говорив, говорив і договорився!"

"Який Іван Сидорович?!"

"Ти не знаєш який Іван Сидорович?!"

"Не чув щось... Я тут недавно... Тут забагато сволоти, щоб кожного одразу знати!.."

"Він не умів тримати язика за зубами! І договорився!"

"Його розстріляли?!"

"Тьотя Ася каже, що розстріляли... Він був її чоловік!"

"По якій статті?!"

"Що це?!"

"І що з тобою говорити! Молокосос! Не знаєш, що таке стаття?! Нічого, підростеш! Не все одразу! Ти он ще й шепелявиш трохи!"

"Павлушка також шепелявить! А він великий!"

"Який Павлушка?!"

"А той, що йому всі зуби повибивали!"

"Де?.."

"У тюрмі! Не знаєш де!!"

"Значить слідувало! Даром не вибивають! Він по якій статті?! Ех, що тебе питати! Я б з тобою інакше поговорив! Молокосос!"

"У нього стільки золота знайшли! О!"

"Ну, так йому ще мало дали! З цим строго! Приказ — здати, значить здати! Тебе як звуть?!"

"Нусик..."

"Ідіотське ім'я!"

"А тебе як?!"

"Революціонер Петрович Тузік!"

Олесь ГОНЧАР

Таврія

(Уривки з роману "Таврія")

***

Думалося спочатку добуватися в Каховку водою, найнявши в складчину "дуба" десь на Дніпрі, як робили це іноді заробітчани інших полтавських сіл. Але незабаром з'ясувалося, що далеко не кожен із криничан спроможеться внести на човна свій пай. Після пильних підрахунків, помирилися всі на тому, щоб іти пішки:

— Підошви свої, не куповані!

Вожакувати над валкою зголосився Нестір Цимбал, вічний заробітчанин, добродушний криничанський невдаха, єдине багатство якого складалося з купи дітей, дрібної та голопузої династії. Цимбалів, серед яких було навіть двоє однойменців: Степан 1-й і Степан 2-й. Збилися куми з ліку, коли несли найменшого хрестити, нарекли наздогад Степаном і лише потім виявилось, що інший Степан уже лежить у колисці, спокійно пускаючи бульбашки.

Мав Цимбал свої слабості, над якими в Кричках кождому дозволено було потішатись. Завзятий голуб'ятник, він міг годинами гасати з малечею по селу за голубами, алалакаючи в небо, перечіпаючись через кожну колоду. Але мав Нестір і незаперечні, як для ватажка валки, достоїнства. Певне, ніхто краще за нього не знав всяких заробітчанських звичаїв та правил, набутих ним за довгі роки бурлакування. Певне, ніхто не вмів краще за Нестора намолоти при відповідних обставинах сім мішків гречаної вовни, — а це могло потім мати неабияке значення для переговорів з крутіями-прикажчиками.

Вештаючись взимку по навколишніх ярмарках, Цимбал уважно прислухався до розмов, приносячи потім у Кринички всякі новини про південні краї. Саме з його уст вперше почули в Криничках притчу про якогось решетилівського наймита, який нібито страшно розбагатів у Таврії, розжившись — коли вірити прасолам — просто... на воді. Отак може повезти чоловікові! На радощах за невідомого щасливця Нестір у той же день нахильці випив біля марнопольки четвертушку і, розходившись, погрожував у бік панської економії, що зостанеться вона, мовляв, без поденщиків, бо всіх він, Цимбал, поведе цей рік у Каховку, хай, лишень скаче пан за ними навздогінці, нехай спробує їх у Каховці наймати.

— В Каховці ми станемо вдесятеро дорожчі! — викрикував Цимбал на толоці біля млинів, доки, зрештою, підіслані матір'ю цимбалята не потягли його за руки додому.

Для криничанських молодиць було одне туманне місце в Несторовій притчі про удачливого решетилівця. Як це можна розживатися на воді? Чи, може, в тамошніх колодязях і вода якась особлива, коштовна, панська?

Данько сприймав це по-своєму: щасливий, чу-

десний край, де навіть вода могла приносити людині статки!

В Криничках з води ще ніхто не розбагатів, хоча Псьол протікав під боком, і джерельця били з-попід круч на кожному кроці. Більше того, саме від надміру води криничани терпіли часом справжнє лихо. В деякі весни Псьол, вийшовши з берегів, затоплює всю понизову частину села, і пливуть тоді вулицями човни-душогубки, причалюючи до перелазів, запливаючи просто в двори. Лементує село, тривожний котиться над водами переклик. В того повінь останній прикладок сіна потягла, іншому хату розмиває. Важко борotися селянинові з норовистою річкою голіруч. Хто має родичів під горою — перебирається з дітьми на якийсь час до них, а більшість не рухаються з місця, терпляче пересиджуючи лиху годину по своїх розкиданих ковчегах. Збіжжя — на горище, дітей на піч, від столу до порога настеляють дошки, так звані "прохідні" і так живуть, не топлячи, не варячи, доки річка вгамується, доки повінь не спаде.

Наробив шелесту Псьол і цієї весни. Несподівано розлившись уночі, позаливав у погребах картоплю та кваснину, потопив декому в кошарах овець. Хати на низянській вулиці з біленьких стали враз темносірими, похмурими, порозкисали до стріх. Весь ранок ґвалт стояв над селом. В школу, що опинилась раптом на острові, набилося повно люду з подушками, ягнятами, телятами, з дітьми.

Саме під час розливу заробітчани знімалися в путь. Збір було призначено на вигоні біля тих самих вітряків, де глитайня підняла колись на крилі свого найлютішого ворога Яреська Матвія, що водився з кременчуцькими бунтарями і читав з-під поли селянам протицарські афішки.

На сході сонця підпливали до вигону душогубками заробітчани в супроводі матерів, дітей, родичів. Ридма ридало село. Далеко над вранішніми зарожевілими водами стелились материнські причитування.

Першим, як і личило ватажкові, з'явився на вигоні довготелесий Нестір Цимбал з усім своїм виводком та з вагітною дружиною. Вслід за ним потяглися до місця збору Яресьчиха з дочкою та сином; подружжя погорільців Персистих, що виряджали свою старшу доньку Олену; безрідні заторкані сестри Лісовські, обидві з такими рум'янцями на всю щоку, що аж дивно було, де вони могли взятись у них, викоханих на ячниках та на сирівцеві. За Лісовськими спустилася з підгір'я пишногруда сільська краля Ганна Лавренко в супроводі своїх дядьків — Оникія та Левонтія Сердюків, що в останній момент приєдналися до заробітчанн, і які, хоча й мали уже років за сорок кожний, все ще вважались чомусь парубками. Останнім приплив із своїми краянами Федір Андріяка, відчайдушний шибайголова з перерваною губою, який щоліта бився на сільських храмах з хутірськими глитаєнками, а іноді і сам падав замертво, оглушений шворнем, так що приносили його потім старій Андріячисі в рядні. Зараз Федорова компанія теж прибула на вигін як на храм: напідпитку, з піснями.

Нікого однак не звселили на цей раз їхні пісні. Схлипували матері, злякано тулились до Цимбала його цимбалята, слухаючи втішання матері, що принесе, мовляв, татко восени їм з Каховки корову у вузлику... В задумі сидів Цимбал, стежачи, як гасають його Степани — Степан І-й і 2-й — по вигону уже босоніж, пускаючи весняні сонечка з долонь.

— Куди сонечко полетить — у той край і Каховка!

Ніби востаннє надивлялись присмучені заробітчани на рідне село, на його садки та вербові клубки левад, охоплених уже першим весняним світлозеленим туманцем... Ранок швидко світлішав, переповнювався блиском сонця, неба, води. Стояли у воді розбухлі понадпслянські ліси. Сяяла повінь по городах тихими, дзеркальними плесами. Забиваючи запах розкислої глини хат, могутньо тягло звідусіль прісними запахами весни, свіжих вод, розбрунькованих верб... П'янкий, соковитий дух ішов від живої розпареної землі, а високо над вигоном уже перелітали на північ птиці ключами, дзвінкоголосі, чуйні, весняні...

— Вони додому, а ви... з дому! — голосили матері.

Вмилася сльозами й змучена Яресьчиха, опинившись з своїми навпроти Огієнкового вітряка. Закляте, мученицьке місце! Тут у неї забрано мужа і тут же мусить вона розлучатися з сином, з дочкою, живцем відриваючи їх від серця.

— Батька замордували і вас на край світа женуть, — тужила Яресьчиха, прощаючись з дітьми. — Хай би їм і Таврія і перетаврія, окаянним... Не для них, загребущих, ростила я вас, ночей над вами не спала... Хто доглядав, а кому дістаєтесь!

— Мамо, не треба, — гірко заспокоювала Вустя матір. — Не в неволю йдемо, не навіки ж!..

Похнюпився, згорбився Данько, наче дід. Померкли на мить юні, світлі його марева. Все меркло порівняно з матір'ю, згорьованою, змарнілою, наймилішою, найкращою за всіх... одна вона така, і ніде вдруге він ніколи її не знайде!.. Не соромлячись людей, припав до натрудженої материної руки, поцілував — уперше в житті.

А у верхніх дверях свого вітряка стояв Митрофан Огієнко з синами і, глумливо посміхаючись, дивився звідти, ніби пан із балкона, на заробітчанські прощання. Коли в клунки стали впрягатися сестри Лісовські, вічні Огієнкові поденниці, не витерпів хазяїн, зачепив:

— У своїх, значить, набридло, до чужих повієтесь? В татарщину за довгим карбованцем? Ой, глядіть, дівчата, щоб не прогадали!

— Навряд, — відповіла знизу за Лісовських Вустя. — Уже гіршої юшки, ніж у вас, дядьку Митрофане, мабуть, ніде не варять.

— Ну ідіть, ідіть... Боюсь тільки, що не раз іще на вас чмихавка нападе.

Чиясь добра ломака, просвистівши в цей час у повітрі, лунко трахнулась об Огієнків балкон. Відсахнувся хазяїн, зблід.

— Це ти, Андріяко? Попомни ж...

З тим і пішли криничани. Повагом, понуро, витягшись ланцюжком під сонцем на південь.

**
*

І ось ідуть тепер вони день за днем назустріч своїй невідомій Каховці. Далеко за бродами, за порогами, зостались рідні Кринички, залиті по самі вінця весняною повінню.

Від Псла і десь аж за Самару Цимбал вів валку упевнено, бадьоро, — не раз він бував у цих краях, — а як вийшли далі, в степи, то й ватажок посмутнів, перестав жартувати, пригнічений величчю незнайомих просторів. На привалах все частіше відводив душу словами лірницьких, чутих по ярмарках пісень.

— То став брат найменший, піший-піхотинець,
на полівку ізбігати,
На степи високі, на великі дороги розхідніï...
Нема ні тернів, ні байраків,
ніяких признаків!

Замість біленьких чепурних полтавських сіл пішли інші, рідкі степові селища, облуплені, як бубон, незатишні, обшпуговані наскрізними вітрами. Присадкуваті руді мазанки повгрузали в землю, мов арештантські етапи, придавлені зверху плескатими глиняними дахами, на яких бур'ян росте...

— Чом не робите вищими, — звертались дівчата до місцевих селян, — чому соломою не вкриваєте?

— Хіба тут солома вдержиться, — хмуро відповідали степовики. — Вітри у нас вічно...

Чим глибше в степ, хмурнішають криничани, все гостріше відчувають свою бездомність. Безлюдна, безводна, безлісна земля розлягається навкруги, втомлює зір своїм одноманітним непривітним простором. Де ті гаї та садки подівались, куди ті річки розтеклись?

Дома в цей час Псьол, переповнившись, заливає городи, розмиває хати, а тут ні ставка, ні озеречка в полі...

Земля та небо. Сухі вітри пашать і пашать назустріч. Ідеш і за весь день деревини ніде не побачиш, хмизини ні з чого виламати. Якби не запаслися з дому ціпками, то нічим було б тепер навіть від собак відборонитися. А скільки їх, ікластих, передражнили криничани за ці дні!

Клопоти з собаками, особливо найлютішими — хутірськими, охоче брав на себе Данько Яресько, якому страх подобалося здіймати по хуторах бучну веремію. Ступаючи з ломакою попереду валки, він зухвало пас очима в глитайські двори, готовий, здається, зчепитися хоч з вовком. Але те, що розважало відчайдушного хлопця, для дівчат було мукою, катуванням. Невміло відбиваючись від знавіснілої собачні, злякано пробираючись серед несамовитого собачого гвалту, вони вихоплювались з хутора, мов з пекла. І навіть тут, опинившись знову серед безпечного світлого степу, обдзвонені з усіх боків мирними співучими жайворонками, вони ще довго не могли перевести дух. Шаркі, здичавілі, з сльозами на очах оглядали передусім свої спідниці — чи цілі, чи буде в чому показатись на каховському ярмарку. Бо хтозна, може, обшарпаних там і зовсім не захочуть наймати?

— Ви литки бережіть, а не спідниці, — повчав дівчат Цимбал. — Бо як прокусить котрійсь, то вже пиши пропало: далеко не підеш.

— Відбиватися треба, а не ховатися одна за одну, — напускався на дівчат Данько. — Ти не галасуй, не матляй перед ним пеленою, а норови палицю йому засадити в горлянку, щоб аж ікла хруснули!

Мало тішили такі поради дівчат. Переляк минав, але надовго зоставалось на душі тяжке кривдне почуття своєї бурлацької безпритульності. Чим вони, зрештою, завинили перед Богом, що, кинувши близьких і рідних, мусять іти десь з торбами на плечах, дражнити чужих собак? Хіба з добра віються оце в білі світи? Чорні, непросипні злидні погнали їч із рідних домівок. Змалку працювала з них кожна, не шкодуючи сил. Ще тоненькими рученятами, якими б гратися в кукли, вже крутили товсті перевесла, в'яжучи хліба на поденщині. Ще не видно було їх, підлітків, серед високих прядив, а вони, моторні, вже умлівали там, в гарячій п'янкій гущавині, беручи комусь плоскінь... Не ледащими повиростали, всяку роботу вміють робити оці дівочі розвинені руки: зв'яжуть снопа, — буде, як вузлик, виведуть нитку — забринить струною, вишиють рушник, — горітиме, мов жива калинова гілка! Стільки вже встигли до своїх сімнадцяти весен переробити, що, здається, озолотитись могли б! А де воно? Все пішло то на податі, то на борги, то на оренди. В чужих скринях пріють їхні полотна, а вони, безприданниці, сидять тепер край шляху, гризучи кам'яні свої заробітчанські сухарі, змочені сльозами. Кара? Але за що?

А в степах води не допросишся, ночувати не достукаєшся. Рідкі таврійські села переповнені заробітчанським людом, в кожнім дворі уже застанеш ночувальників. Серед бідних ще, правда, зустрінеш співчуття, а в багаті двори, до хуторян хоч і не стукай. Нікого не пускають під свою черепицю, бояться, що куритимуть хлопці вночі, пожарів нароблять...

На що вже Нестір був майстер проситися, але і йому раз-у-раз показували дорогу далі: не вірили хуторяни, що хлопці його не курять.

Добре, що хоч ночі були теплі та не весь торішній курай позбирали селяни на топливо, можна було постелити під боки.

— Це ще нічого, — міркував у таких випадках Цимбал. — Ми хоч на землі, на кураєві спочиваємо, а як же тому голубові, що іноді всю ніч протріпочеться в небі, тримаючись лише на власних крилах?.. Буває випустиш оце їх надвечір, а вони на радощах підуть угору такими гвинтами, що ледве мріють в небесах. Шия заболить за ними стежити... Ставиш тоді коритце з водою і, присівши біля нього, дивишся, ніби в дзеркало... Повне коритце блакиті небесної! А в ній десь глибоко-глибоко метеликом тріпочеться біленька маленька цятка: ото він і є, голуб!.. Особливо з молодими клопоту наберешся. У нас уже й сутінки під лісом, а він і не думає скускатись, бо йому там світло вгорі... Коли схаменеться, то в Криничках уже темрява, уже й до голубника він не втрапить... Мусить тоді отам і ночувати в небі, тримаючись на крилах з вечора до світанку...

Може й бувало так, а може це просто вигадував Нестір, лежачи в колючому кураєві, але після його історій всю ніч снилися Данькові голуби. Легко було хлопцеві в їхньому товаристві, сам ніби шугав птахом у високості, набираючись сил для наступного дня... А вранці, як безконечні сірі полотна, розгортались в далечінь великі шляхи розхідніï.

Шляхи, шляхи... Були вони по-весняному грузькими спочатку, стали шкарубкими, колючими потім, а зараз уже перетерлися в порох незліченними заробітчанськими підошвами. Маленькими, дрібними здавалися люди серед цих справді неосяжних просторів. Роями збивалися біля степових колодязів, мурашнею темніли на шляхах, рухаючись звідусіль в одному напрямку — під сонце, на Каховку. Іноді незнайомі валки обганяли криничан, іноді, навпаки, самі криничани обганяли подорожніх, що перепочивали край шляху... Все такі ж нужденні, обшарпані, розпарені далекою ходьбою... Декотрі з тиквами для води, з рубанками через плече, з власними косами на таврійські сінокоси.

Десь на дев'ятий день мандрів обігнали криничани валку своїх полтавських земляків-опішнянців. Ці теж туди плуганились, в Каховку на ярмарок. Зі скрипом-рипом, возами, волами. Везли в Каховку свої знамениті вироби, дзвінкий та яскравий посуд, відомий усій Полтавщині своїми чудовими якостями та майстернім художнім розписом.

— Так, кажете, земляки, що не святі горшки ліплять? — весело задирався до опішнянців Андріяка.

— Розучились уже святі, — в тон йому відповідали земляки. — Тепер нам передовірено...

— Овва!

— А ти ж думав!

Дівчата на ходу лисицями зазирали у вози, обережно брали з полови посуд до рук на пробу.

— Боже, яке ж і гарне!

— А узори!

— А дзвін!

Очі вбирали заробітчанам розписані барвистими узорами миски та полумиски, тендітні глечики та макортетики, кручені куманці та веселі барильця... Добре знали в Криничках опішнянський посуд, і зараз не одна з дівчат потайки зітхнула, на ходу милуючись ним. З мрією про такий посуд в кожної в'язалася мрія про щасливе заміжжя, про солодкі родинні турботи, про достатки в хаті, в якій бути б самій господинею... Але чи буде це, чи здійсниться коли-небудь? Може, й довіку отак — по чужих краях, по людських ярмарках, доки й коси посивіють і врода погасне...

— Не продавайте, дядьки, доки я розбагатію, — просила опішнянців Ганна Лавренко. — Все у вас тоді закуплю!

— Ой, мабуть, довго чекати, дівчино... До того часу ми ще кращого наробимо.

— Не треба кращого, придержіть оцей! — гаряче упрохувала Ганна, і важко було зрозуміти, чи жартує вона, чи говорить всерйоз. — Хіба вже моє щастя так далеко десь закотилося? Чує душа — близько десь воно!..

Порипували ярма, повільно котились вози, наганяючи на дівчат невеселі думи. Незабаром минули земляків криничани в надії на кращі часи...

Чим далі в степ — рідшало колодязів. Все більше потерпали криничани від спраги. Доки дійдеш від села до села, від колодязя до колодязя, в роті пересохне аж шелестить. Хуторяни та колоністи, виходячи на людські лови, переймаючи заробітчан на каховських шляхах, спокушували їх тепер насамперед водою.

— Ставайте до нас, люди добрі, — закликали вони, — у нас вода не тухла, будете свіжу пити все літо!

Нестір охоче вступав на переговори, докладно розпитуючи про умови, про ціни на сезон.

— Мало, мало, — уперто крутив він потім головою, — ми більшого варті... Гляньте, які дівчата, які хлопці! Мов на відбір мов перемиті!

І вів своїх перемитих далі, ковтати дорожню пилюку.

Густо, до блиску позагоряли криничани в дорозі, спалені сухими супротивними вітрами. Одну тільки Ганну Лавренко сонце поки що зачепило найменше. Захищалась від нього дівчина, як могла, рятувалась, ніби від лютого ворога. Всю дорогу ішла, затулившись хусткою по самі очі, старанно оберігаючи своє моложаве, пряниково-ніжне, вродливе лице. Дома, перемагаючи нестерпний біль, Ганна щоліта зривала загар гіркими пекучими молочаями, взимку вмивалася сирівцем, а навесні росами, аби тільки бути білою, білішою за всіх панночок з економії! Будучи звідкись певною, що саме ніжна шкіра обличчя найбільше додає дівчині вроди, Ганна ради цього всю дорогу задихалась під хусткою, воліючи швидше зомліти, аніж відкритися сонцеві посеред дня.

Відкривалась лише увечері, коли спека спадала.

— Хи! Панночка в свиті! — не раз пробував дошкуляти їй Данько. — Не встигла сухаря згризти, уже перед люстерком викуклюється!..

"Панночка в свиті" мало на це зважала. Що те хлоп'я розуміє? Інші мають повні скрині полотен, а вона, окрім власного тіла, окрім пишної вроди, не має нічого. За іншими стоять батьки в чумарках з волами та коровами, а Ганна свого навіть не пам'ятає... Кажуть, нібито вона дівоцька дитина, нагуляна матір'ю з лісниками... Хто за неї вступиться, хто подбає? Чи не дядьки — Оникій та Левонтій, що безсовісно об'їдають її всю дорогу? Сама мусить подбати про себе, про єдине своє дівоче багатство. Може, якраз оцими тонкими бровами, оцим виніженим молочаями лицем їй коли-небудь привернути до себе своє безприданницьке щастя. Панночки з пустощів клопочуться своєю вродою, а для неї врода — і посаг і єдина оборона в житті!

Легко їм бути білими у світлицях, спробували б вберегтися отут, на вітрах, під нещадною зливою сонця... Хоч би хмарка з'явилася де в небі, хоч би дощик покрапав. Але, здається, тутешні люди зроду-віку не бачили хмар, не знають, що то є дощ...

Вода! Навколо неї точилися в цих краях всі розмови, за неї сварились, на ній багатіли, вона вважалась тут основою всього добробуту.

Вперше збагнули тут криничани страшну її владу і силу. Вперше почули, що водою торгують, що за неї люди вбивають один одного, що цілі села діжками доставляють її за кількадесять верстов...

— Пити! — волав увесь край, знемагаючи від спраги.

— Пити! — шелестів пошерхлими губами заробітчанський люд на шляхах.

В хуторян усі колодязі на замках. В деяких селах влаштовують під ринвами спеціяльні цементові ями-басейни для збирання дощової води: на кілька місяців роблять запаси.

— Та хіба ж можна на такій воді жити?

— Позвикали вже ми... Влітку, як відстоїться, то стає чиста, як сльоза... Правда, зігрівається дуже, і пуголовки розводяться, але вони на дно осідають...

— І страву з неї варите?

— І страву варимо... Тільки в борщ треба цибулі та часнику багато накришувати, щоб затхлість усю перебити... А п'ємо її, як горілку: одним духом, не нюхаючи...

Так тут жили.

Замість води лише привид її — чисте прозоре марево день-у-день дражливо текло над степом. Ось-ось, здається, наздоженуть його, припадуть до нього, тамуючи спрагу... Обманні, брехливі ріки! Близькі, майже відчутні, біжать і біжать під сонцем, то зникаючи на мить, то виникаючи знов...

— Є і нема. Де воно дівається? — дивувався Данько, не в силі відірвати очей від марева. — Дядьку Несторе, як би до нього дійти, як би його наздогнати?

— Ех, — зітхав Нестір. — На крилах до нього треба летіти, хлопче.

— Якби оце наш Псьол та міг потекти сюди за нами, — мріяли, заливаючись від спеки дівчата.

Якось під час перепочинку, витягшись горілиць край шляху, задрімав Данько. Що то за сон був, чарівний, незабутній! Наснилась йому весняна повідь у Криничках, затоплені кучеряві левади, білі розквітлі вишняки по пояс у сяючій святковій воді... І сам він, Данько, бовтаючись, бреде з хлопцями серед щасливих повних вод, і Цимбалові голуби стайкою в'ються над ним, і хвиля горнеться до нього, ласкава, тепла, в'юнлива, а він п'є її всмак, п'є і ніяк не може напитись...

Сестра Вустя розбудила його, і хлопець якусь мить з подивом дивився на її великі засмучені очі, на її губи, висушені, запечені вітром...

— Вставай, рушаємо.

Потім сестра відхилилась кудись убік, а натомість — як продовження сну — відкрилося небо, сухе, високе, капустяного кольору, а посеред нього — птах, що непорушно висів угорі, розпластавши над степом сірі могутні крила. Дома Данько ніколи не бачив таких величезних птахів, що, видно, водяться лише в степах... Яструб то чи якийсь інший хижак велетенського розміру? Птах висів просто над хлопцем, мовби цілився йому в груди, у саму душу.

Данько рвучко зірвався на ноги, пройнятий моторошною тривогою.

— Ти! — посварився хлопець кийком угору на хижака. Птах, плавно змахнувши крилами, спокійно поплив стороною над степом.

— Орел-могильник, — пояснив Цимбал.

— Чому могильник?

— На високих степових могилах він найчастіше сідає...

— Якби оце мені рушниця... Я б тобі показав!

Звично підчепивши палицею торбу, Данько перекинув її — на бурлацький манір — через плече.

Пити хотілось нестерпно. Все, здавалось, пересохло, горіло йому всередині.

Рушили, і марево знову задрижало попереду, ук учора, як позавчора. Справдішні річки, такі, як Псьол чи Ворскла, Оріль або Самара, через які довелось переправлятись Данькові, були вже десь далеко, як у дитинстві. Замість них потекли несправдішні, лукаві, зіткані з гарячого степового повітря. І хоча хлопець дивився на них із жадобою, але вже не вірив їм.

Змучені спрагою дівчата все частіше ремствували на свого ватажка. Це вже, мабуть, завів їх Цимбал на край світу! Позникали річки, не ростуть дерева. Небо десь проломилося і свистить назустріч голими, паленими вітрами. День крізь день. І нема їм, невщухаючим, ні впину, ні перепину серед відкритих беззахисних рівнин.

Де вже та заповітна Каховка? Чи скоро вона вирине із-за обрію живою блакиттю свого Дніпра, могутнім розливом не маревних, о справжніх вод, до яких можна припасти безборонно?

Навіть Данька, якому каховський ярмарок ввижався дома по тричі на день і який досі вірив у свою бурлацьку зорю чи не найміцніше з усіх криничан, — навіть його останнім часом все частіше стали охоплювати тривожні роздуми та сумніви. Справді, чи кінчиться, нарешті, коли-небудь оця безводна дорога? І чи існує взагалі на світі вона, ота його омріяна щаслива Каховка? Що, коли то всього-на-всього теж одне тільки видиво, степова казка, вічно струмуюча заробітчанська легенда?

Випадково вдалося добути пару примірників "Таврії" О. Гончара, які можемо відступити по ціні $3.00. — Ред.

ЩЕДРІВКА З УМАНЩИНИ

Ой, на ріці на Ордані,
Там Пречиста ризи прала,
Свого Сина вповивала.
Прилетіло два ангели,
Взяли Суса на крилеса,
Та й понесли на небеса.
А небеса розтворились,
Усім святим поклонились.

(Записав **В. Сілецький**)

ФАРБИ
і
ТАПЕТИ — (WALLPAPER)
Власник: ОЛ. ОХРИМ
купите найліпше в
METROPOLITAN PAINT & WALLPAPER CO.
795 Dundas St. W. — EM. 4-6597
Toronto, Ontario

Юрій ШЕРЕХ

ЗДОБУТКИ І ВТРАТИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

(З приводу нового роману О. Гончара "Таврія")

Великорозмірні твори радянської літератури не витримують застосування літературних або людськи-психологічних критеріїв. Часом, хоч і не часто, можна натрапити на літературно майстерний або пройнятий людським почуттям віршик або невеличке оповідання. Але роман купує собі право бути виданим ціною власної сірости. Конечним є включення всієї актуальної на сьогодні порції пропагандивної жуйки, конечним є виключення індивідуального й шукальництва. Тому в радянській літературі можуть бути талановиті письменники, але не може бути талановитих романів і великих творів взагалі. Хіба окремі сторінки в них можуть зраджувати, з ким читач має справу.

Читати великі розміром твори радянської літератури як літературні твори означає порпатися в не надто духмяному матеріялі, сподіваючися натрапити на перлинку. Якщо навіть щастить перлину знайти, вона рідко варта затраченого часу й заходу й отруєння легенів. Проте в межах радянської системи "республік", триманих на міцних мотузках різної довжини, такі твори — єдині сучасні літературні твори, що публікуються й читаються; якщо вони не література, то вони виконують обов'язки літератури. Тому вони посередньо відбивають процеси, що точаться в житті й психіці радянської людини, автора чи читача, і з цього погляду доводиться їх читати, і наслідки часом бувають варті заходу, — з цього і тільки з цього погляду. Хоч яка убивчо і програмово сіра радянська література, її твори, порівняні на підставі кількох років, відбивають певні здобутки й певні втрати української літератури, — коли перейти тепер до цієї частини всерадянської друкованої продукції.

Я пробую зробити балянс здобутків і втрат на матеріялі „Таврії" письменника, що починав як Олесь Гончар, потім став Олександер Гончар, а тепер знов виступає як Олесь Гончар, що, коли хочете, можна зарахувати як перший із здобутків. Але найбільший здобуток читач знаходить на передостанній, 439-ій сторінці книжки. Там написано: тираж 50.000. Я згадую двадцяті роки, що їх ми звемо, і не зовсім безпідставно, роками українського культурного ренесансу. Пересічний наклад українського роману тоді був 3000 примірників. Галичина видавала накладами 1000-2000. Складіть це і ви дістанете суму 5000. Наклад зріс у 10 разів. Це не жарт. За цими цифрами ховається той простий факт, що українська література, що була, за винятком букварів і популярних брошур, близькою і своєю для невеликих груп інтелігенції, стала конечною потребою для незмірно ширших груп населення. Дві цифри 5000 і 50.000 показують попросту поразку всієї радянської многолітньої політики русифікації. Нема прямого фактичного зв'язку між ними й вістками про рух національного спротиву в Україні. Але є зв'язок психологічний.

Великий здобуток в'яжеться з великою втратою і купується нею. Інакше не може бути в радянській системі. Російсько - радянська система зовсім не зацікавлена в поширенні українського мистецького слова. Якщо вона йде на це поширення, то почасти тому, що мусить, а головне, — тому, що думає виграти на змісті те, що втрачає на мові. Звідси йде трагічне — трагічне для письменника і для читача обмежування й обтинання змісту. Якби ж воно обмежувалося тільки на вилученні всього протирадянського! Невтральна політично література може бути літературою. Але тут вимоги більші. З літератури виключені цілі шари людських почувань. Ні автор, ні його герої не сміють журитися й бути задуманими. Почуття розпуки й одчаю зараховане до капіталістично-занепадницьких. Лірика мусить маршувати під ритм барабану. Світ казки й фантазії запечатаний сімома печатками, а мріяти можна тільки про здійснення партійних тез. Ще гірше з думками. Авторові й героям усе мусить бути ясно. Жадних філософських проблем не існує, жадних дискусій не буває. Можна думати тільки про я к і про с к і л ь к и, але ніколи — про щ о, і ч о м у, і д л я ч о г о. Така література, якщо навіть абстрагуватися від її мистецьких властивостей, безмежно звужує світ свого читача, духово розкладає його, перетворює на автомат, що виконує чужу волю. Радянський видавець робить диявольську трансакцію: він дає мову, — щоб убити думку й почуття. Розрахунок простий: коли думка й почуття будуть убиті, читач утратить смак і до мови. Видавець — партія виграє. Розрахунок простий, але може занадто простий. Гра йде складна, і сказати, хто виграє, сьогодні ще не можна.

Цю гру добре видно на прикладі "Таврії". Діється влітку 1914 року, оповідається історію групи селян-наймитів з Кременчуччини, що знаходить працю в Асканії Новій віа наймитський ярмарок-біржа праці в Каховці. Герой — колектив, з-поміж нього яскравіше виділяються хлопчак Данько і двоє дівчат — Вустя й Ганна. Інтереси героїв — заробіток, харчі, соціяльна справедливість і — всупереч усякому історизмові — проблема обводнення й раціонального технічно використання південно-українських степів. Одна з провідних тем — людина й природа, зустріч людської свідомости й грізної природи степу з його чорними бурями, з його всенищівними, невблаганними посухами, з його скаженими вітрами. Жадної думки, крім думок чисто технічного характеру, у жадного з героїв не зроджує ця зустріч. Наче перед нами не люди, а якісь терміти, що реагують на довкілля інстинктово, біологічно вродженими рухами свого тіла.

Світ думки програний з роману і в романі цілковито. Але в сфері почувань несподівано знаходимо поруч утрати — вже згаданої втрати принаймні половини людських почуттів — несподіваний здобуток. На поодиноких сторінках, у розкиданих натяках, але в "Таврії" живе світ дитячо-незайманої мрії й поезії. Такі мрії малого Данька про місто щастя Каховку. Видиво рідного села з вербовими клубками левад, охоплених першим весняним світлозеленим туманцем. Поезія за-

болочених і грузьких українських шляхів і голубів над ними. Індилія розквітлих вишняків по пояс у Дніпровій воді. Наростання ніжної мелодії ще не засохлого степу. Дитинство босоніж і з двора дірами на колінах, що сяють, як сонця навколо. Туга безсонних ночей, сповнених незрозумілого кохання. Принада традиційної звичаєвости — кликання мороза на Святвечір, клечання на Зелені свята з запахом канупера й любистка, вечірньої пісні. Це небагато, це до болю мало, але воно є, воно існує ще сьогодні, на 30 котромусь році панування радянської системи, у творі автора, народженого після революції. На тлі цих фактів це небагато виростає до вельми симптоматичного значення. Воно стає здобутком.

Здобуток купується втратою. Ці почуття допущені в твір, чи радше вони пропущені в творі, бо вони спрямовані на минуле, вони старомодні, вони не нові, вони — скажімо просто — зв'язані з народницьким комплексом. Любов до України — ні. Любов до левад свого села, — нехай. Та це знов ризиковна гра. Хто проведе межу між селом і Україною? Хіба село — не частина України? Хіба Україна не починається з левади за селом? Питання не в тому, де вона починається, а як далеко вона сягає. І, здається, в "Таврії" є натяки, що вона сягає досить далеко. Насамперед стверджено українськість південного нашого степу. Того степу, що у виборах 1917 року тільки якимись, коли не помиляюся, вісьмома відсотками голосів голосував за Україну. Тоді треба було доводити його українськість, чи радше розбуджувати її. Сьогодні вона — поза дискусією. "На зло надменному сосєду" Україна твердо стала на березі Чорного моря. А ось цікаві міркування одного з героїв — про панів степу, чижинців: "З сідла не вилазиш, канчука з рук не випускаєш, збиваючи їм багатства. Та хіба ж не осточортіє? Невже нам довіку бігати в козачках, жити під чужими вивісками... Проріжуться і в нас зуби, зачекай... Не завжди нам по чужих прикажчикувати". Правда, тут усе крито. Слова належать негативному героєві, що має репрезентувати зажерливу, але безсилу українську буржуазію. Усе можна підкріпити цитатами з Ленінами. Усе, крім несподіваної щирости зізнання і — його надто виразного переклику з сучасним становищем.

Але ось говорять наймити, уже позитивні герої: "Розметало їх, мов бурею, по світу... Хіба не могли б вони жити всі вкупі, щасливою сім'єю родиною? Батька забрали, від матері їх відділили, нема їм притулку в житті." Історія? Ну, звичайно, але чи тільки історія, чи не сучасність — і може далеко більшою мірою? Бо історія не знала дітей, силоміць відірваних від батьків до технічних шкіл, не знала розкуркулень і заслань у такому маштабі, не знала "організованого вербування робочої сили з колгоспів на заводи". Крізь увесь роман проходить один мотив — ми господарі своєї землі, але ми не вільні. Гордість і право на гордість — і фактичне приниження. Повторюю, все крите хронологією, бутафорією поміщицько-капіталістичного побуту, — але воно говорить понад це і попри це. Чи цього хотів автор? Ледве. Напевне він хотів написати ортодоксальний радянський роман. Але не вийшло. Вийшло так, що перо написало те, у чому сам автор напевне не хотів би признатися сам собі в годину самоти й нічної тиші, що, усвідомлене, вкинуло б його в холодний, жаский піт. Але воно існує, воно існує, воно не знищене. І ми занотовуємо це як ще один здобуток. Ми формулюємо цей здобуток так: почуття себе господарем, правним господарем своєї землі не вбите. Національна гордість живе. Може навіть більше: вона зросла проти того, що було яких 30 років тому. Література й людина в СРСР збіднені колосально — це поза сумнівом. Але це почуття не вигасло.

І цей здобуток зв'язаний з утратою. Своєю суттю гордість ця національна, але формою свого вияву вона народницька. Вона стверджує свою націю не як таку, а через її побут, через її природу, через сентимент, а не через програму. Вона протестує проти чужинців радше в ім'я права господарювати, ніж в ім'я права панувати й володіти. Мені скажуть: чого схотіли. Де б таки в радянських умовах письменник почав викладати в своєму творі програмові національні засади. Але я кажу не про виклад програмових засад, а про натяки на світовідчування. Адже все, про що говорено перед цим, — теж тільки натяки, і такі чисельно незначні, так розкидані по творі, такі неусвідомлені може для самого автора, що їх не помітили й не здогадалися прибрати ані редактор Ю. Дольд-Михайлик, ані техредактор Й. Вайншенкер, ані головний, хоч безіменний БФ 03974. То й так само могли б трапитися натяки на інший, ненародницький підхід. Але їх нема.

Тим часом народницький комплекс можна вбачити і в інших деталях. Культ жіночої краси — типовий культ селянської краси дівчат з пишноважкими поставами, з пишними пружними бюстами з природною — я підкреслюю це слово — неусвідомленою грацією рухів. Як це властиво народницькому комплексові Радянського Союзу, культ природної, важкої, невихованої краси і сили сполучився в Гончара з іншим культом — культом машини. Саме культом. Машина для радянського народництва — не знаряддя, а вища сила. "Данька потрясла оця затаєна, мов би насторожена могутність машин, уперше побачених ним так зблизька". І інші герої заворожені машинами, мріють про них, ба більше — вірують у них. Так і тут здобуток переплетений з утратою. Знайомство з машиною, орудування нею — здобуток, віра в неї, схиляння перед нею — втрата.

Так відкриває Гончарова "Таврія" шматок дійсности української людини в Україні. Її розвиток і її болючу стагнацію. Рух вперед і скутість рук і ніг. Збагачення почуттів і зубожіння думки, ріст і викривлення росту. Висновки? Вони залежать від темпераменту того, хто їх робитиме. Оптиміст скаже: бачите, попри все як нестримно росте українська людина. І він матиме рацію. Песиміст скаже: бачите, як система викривила українську людину. І він теж матиме рацію.

**
*

Балянс утрат і здобутків різко порушується на користь перших, коли говорити про "Таврію" як про літературний твір.

Ось перелік головних утрат.

Викреслення думки й філософських проблем безмежно збіднює роман. Просто безпорадно-комічним він стає, коли автор пробує змусити своїх героїв міркувати на якісь вищі теми. Це буває тоді, коли говорять поміщики й інтелігенти. Інтелігенти говорять тільки про технічні проблеми і ні про що більше. Сама радянська мова виробила для цього окреслення — „вузькі специ". Поміщики пробують говорити про архітектуру, про письменство. Виходять самі конфузи. Ось шмат діяголу:

"— Скажіть, мадам Шило, — промовила через деякий час Софія Карлівна, замріяно злігши на руку. — Вам доводилося читати твір Гоголя "Тарас Бульба"?

— Це отам, де запорозький лицар закохується в шляхтянку? Пам'ятаю, здавала колись в гімназії".

Здається, цього вистачає. Якщо читач бачив "Большой концерт", де колгоспники так само свою о б р а з о в а н і с т ь показують, не до речі цитуючи на виставі "Князя Ігоря" фрази з "Слова о полку", то він погодиться, що метода та сама. Я не можу уявити собі в сучасному творі української радянської літератури дискусії на мистецькі теми. А вони ж були в українській літературі — у Коцюбинського, у Винниченка, у "Мойстрові корабля" Яновського.

Сталося величезне р о з і н т е л і г е н ч е н н я української літератури, її повернено в часи Панаса Мирного або Нечуя-Левицького, викреслено не тільки етап двадцятих років, але і етап Лесі Українки й Коцюбинського. Офіційне радянське народництво сперлося на питомі українській духовості рецидиви власного народництва, і вони завернули літературу на 70 років назад. Письменник не наважується говорити як інтелігент до інтелігента. Панує рівняння на нижчого. Те, що Хвильовий називав червоною просвітою.

Друга сторона цього явища — і чергова втрата — ізоляція від літератур Заходу. Захід пройшов етап зухвалих літературних експериментів і тепер творить спокійну і певну синтезу на основі здобутків цих спроб і дерзань. Гончар і його колеги не знають першого етапу і поняття не мають про другий. Заборона експерименту, брак контактів, панування некультурного критика й редактора (вся купа цензорів і редакторів і коректорів не спромоглася сказати Гончареві, приміром, що в Парижі нема Iarden d'Acclimatation, а є Jardin d'Acclimatation, — це не вигадка, див. стор. 269!) — все це веде до ще однієї втрати — втрати стилю взагалі.

Гончар учився в Коцюбинського. Непогана школа, хоч не надто up to date. І тепер у нього часом просто живцем взяті інтонації або й просто фрази з Коцюбинського. Ось ілюстрації.

Коцюбинський: "Своя земля просить рук, а він знявся та й... Намножилося вас. Нема на вас війни або холери".

Гончар: "Бач, скільки напливло... І з кожною весною все більше... Намножилося народу — діватися вже йому нікуди".

Але "Таврія" принаймні п'ятий роман Гончара. Що припустимо для початківця, дивне під пером провідного майстра. Та ще гірше, що інтонації Коцюбинського, такі містерні в його уривчастій, на епізодах побудованій "Fata Morgana", виглядають надто недоречно на епічному тлі "Таврії". До цього додаймо, що в змалюванні поміщиків Гончар цілком залежить від найменш вдалого оповідання Коцюбинського "Коні не винні". Що поруч виступають інтонації Гоголя: "Все меркло порівняно з матір'ю, згорьованою, змарнілою, наймилішою, найкращою за всіх... одна вона така, і ніде вдруге він ніколи її не знайде". Що особливо загрозливі інтонації Горького, такою ж мірою шкідливі для сучасної української прози, як інтонації Чехова для сучасної американської драматургії (Я дуже люблю Чехова, але все добре в свій час і в міру!). Навіть ім'я героя Данько чи не "Старухе Изергиль" зобов'язане своїм існування, а найгірші штампи в змалюванні революціонерів живцем перейняті з "Мать" Горького: "Виривала десь із самого дна свого серця дивно правдиві, заборонені всюди слова і кидала їх просто в серце Данькові, ніби ті зерна..."

І на довершення всього — раз-у-раз пояснювання, оповіді про явища природи й техніки в стилі чи то примітивної дитячої книжки, чи то поганого газетного репортажу, чи популярної брошури а ля Рубакін, де для о ж и в л е н н я слово передається героям: "Це газогенератор, — пояснював Валерик, — він працює на кам'яному вугіллі, на антрациті. Він якраз і рухає своєю силою всі смоки"...

Той "стиль", що з цього витворюється, — безстильність. І коли є в "Таврії" окремі талановиті сторінки (а вони є, головне в ліричних партіях), то вони тільки випинають разючу безстилевість цілого і, виказуючи талант автора, виказують тим більше головну втрату української літератури під СРСР — в т р а т у к у л ь т у р и. Це гіркі слова, страшні слова, але вони мусять бути сказані. Українська література в УРСР не тільки загнана на 70 років назад, — вона не посідає навіть того ступеня культури, що посідала тоді. Правда, частина цього — вимушене пристосування до вимог некультурности, мімкрія під усепанівний сірий колір. Хто ж сумнівається в культурному підгрунті Бажана або Тичини, не кажучи вже про Рильського. Але відмежованість від світу протягом десятків років не минає дарма. Елементи здичавіння є не тільки у формах вияву української літератури в УРСР, а і в душах письменинків.

Безкультурність виявляється не тільки в безстилевості, в утраті розуміння стилю. Вона виявляється в пануванні штампів, у змонерованні літератури в найгіршому розумінні слова. У "Таврію" можна вставити, що завгодно, і ніщо від цього не зміниться. Твір аморфний стилево і композиційно. Сьогодні в нього вставлений американський капіталіст і негр, тільки для того зрештою, щоб сказати про суди Лінча в Америці й показати рівноправність рас, поскільки йде про трудящих. Епізод з одруження української селянської дівчини-наймички з Кременчуччини з негром б е з є д и н о ї д у м к и про те, як же вони зорганізують своє життя — абсурдний з усіх поглядів. Варт тільки собі уявити, що було б, коли б дівчина повернулася до свого села з таким чоло-

віком і що вони обоє робили б. На щастя, автор змуисв свого негра повіситися за кілька годин після одруження і так розв'язав проблему.

У твір вставлена також виключно на вимогу пропаганди група російських наймитів-орловців, що в усьому ведуть перед і показують українським селянам, куди йти і як поводитися. Правда, посеред роману автор сам забув про своїх орловських Мокеїчів.

Звісно, всі ці речі вставлені на вимоги пропаганди, і це не вина автора, а його біда. Але питання має іншу сторону, і саме його я тепер підкреслюю: якщо в роман можна до смаку вставляти або виключати епізоди такого типу, це доводить, що він позбавлений стрункої композиції, що він розсипається, що він розхитаний, без стрижня, без міцних сюжетних ліній. І так воно й є. Тут Гончар іде за найгіршою традицією російської прози. Здебільша російський роман розпливається як драглі, не має кістяка, не має напруження. Грішна в цьому і українська проза, але "Повія" чи навіть "Хіба ревуть воли" Панаса Мирного — шедевр композиційної доладности супроти "Таврії". Власне, твір Гончара — взагалі радше нарис широкого розміру, — про Каховку і про Асканію Нову, — ніж роман. Етнографічний інтерес, технічний інтерес раз-у-раз виходять на перший плян і змушують автора забувати про своїх героїв, щоб описати чабанський побут, дивних тварин чи систему іригації.

Тільки для технічного репортажу матеріял автора надто малий, а методи подавати матеріял — надто примітивні. Характер роману Гончар намагається врятувати наскрізним уживанням двохтрьох символів. Каховський ярмарок з його метушнею, торгом, байдужістю од людини символізує хижацьке обличчя капіталізму. Кам'яні скитські баби символізують ворожу причаєність і таємничстї степу в його наставі супроти безсилої людини. Таку ж ролю має символ чорного степового бурану. Ці символи показують талановитість Гончара, але вони не роблять твір романом і не рятують його від розпаду на частки.

Такий список жахливих утрат у мистецтві українського слова в УРСР. Чи є здобутки, що врівноважують утрати? Поширення тематики в терені — не такий уже важливий момент. Зрештою, згадаймо, що Микола Джеря був теж побудований на постаті героя, що з центрально-українського села йшов на південь, до моря, до Дунаю. Нові характери? Їх нема. Нові образи? Їх нема, крім штучних або другорядних.

Про твори української радянської літератури прийнято говорити як про безвартісні, перекручені, викривлені ідейно, але все таки мистецькі твори. "Таврія" має чималий ідейний інтерес, — але з мистецького погляду в ній вартісні тільки окремі сторінки. Вона виказує занепад літературної майстерности в УРСР. З цього погляду масовий наклад таких творів є чинник ширення примітивізму й безкультурности. І це настанова тих, хто видає книжку. Але тут ми знов приходимо до того, про що вже говорилося. Тут відбувається гра. Поява кожної української книжки — це гра позитивного й негативного. Було б далеко гірше, коли б українські книжки не появлялися. Але постання кожної такої книжки і сприйняття її — це бій, змагання, боротьба. Вона несе в собі може не менше розкладових чинників, ніж будівних і творчих. Але вона спричиняє боротьбу цих чинників у душі свого, підрадянського читача. Вона активізує його. Вона притупляє, але вона і збуджує його свідомість. Вона псує його смак, але і виховує його. Це страшно складно. Що ж, таке життя.

І тому мають рацію ті, хто скаже, що роман Гончара — подвиг. Але матимуть рацію і ті, хто скаже, що це — злочин. Бо в радянських умовах подвиг не часто може проявитися без злочину, і злочин раз-у-раз має в собі частку подвигу. Шалі терезів вагаються, не сказати, здобутки чи втрати перетягнуть. Остаточно це з'ясується, коли впадуть кордони УРСР, і автори й письменники зустрінуться з справжньою літературою — чужою, неприступною їм тепер, і своєю, забороненою.

Сьогодні було б однаково недоречно й шкідливо підносити Гончара як українського письменника, — я хотів би підкреслити обидві частини цього визначення — і українського — і письменника, — як недоречно було б гудити його як комуністичного пропагандиста, — я підкреслюю знов обидві частини цього визначення.

А. ЛЮБЧЕНКО

ЩОДЕННИК

22. 3. (1944 р.)

Львів. Кватира інж. Д. Рівно — 12 год. дня. Сірий день. Від часу до часу зривається заметіль, яка одразу ж тане. Безконечно (і вночі) гуркочуть машини — німці (і хто може взагалі) вивозять речі. Львів неофіційно, але день-у-день енергійніше евакуюється. Рух вантажних машин, переважно військових, стає безнастанним. Часто видко, як ці машини навантажено звичайнісінькими хатніми, та навіть кухонними речами. Все це тягнеться кудись на захід розбитими заболоченими дорогами. А на схід дуже часто летять і летять бомбовики. Дуже тривожно, шумно, підозріло, прикро: заклопотані обличчя, поспішні рухи, нервозність, злість... і знову болото, машини, метушня...

Ситуація така: червоні взяли Крем'янець, Вапнярку, Винницю, форсували Дністер (взявши Могилів-Подільськ) на відстані 50 км. і пруть на Прут. Бої під Миколаєвом і під Ко-

вельом. Вчора Гітлер викликав до себе Хорті, затримав його довший час важливими розмовами, тим часом німецькі війська окупували Мадярщину. Була, отже, підозра, що Мадярщина у змові з аліянтами і найближчими днями має зрадити. Але німці випередили аліянтів. Кажуть, що зараз там відбуваються численні арешти серед мадярського активу, також поляків "чешуть" (там ніби червоний уже був польський легіон) та й багатіїв-жидів, серед яких чимало втікачів із Галичини. Якби там не було, а один з **наших** ворогів стане значно слабший, та й полячки на цьому дещо послабшають. Назрівають великі вирішальні події.

Моє становище дуже прикре. Два тижні тому вийшов з лікарні. Почуваюсь значно краще, але неможливо тепер додержати дієти — і хвороба раз-по-раз дається в знаки. Буває, що просто голодую, аби тільки не їсти заборонені речі. Сьогодні вночі дуже погано спав — живота надуло, підступає квасота... Живу в Д. Лесик зі мною. Його були одвели до Коломиї (сестра п. О.), куди й ми всі наміряліся виїхати, але Коломия виявилась більше загроженою, передумали, забрали дітей назад до Львова. Тепер остаточно намірились **на Сяник**, — власне на Сяниччину. Там, як повідомляють нас, іще є можливість зачепитись. Від'їзд дуже затягується через відсутність інж. Д., який їздив до Снятина. Приїхав лише сьогодні. Становище моє особливо прикре через те, що я є ніби нахлібником. Помічаю, що уже я їм заважаю, обрид. Це дуже тяжко. Коли б не дитина, я легко розв'язав би справу. А так — важко. Маю ще можливість рушити до Криниці, тільки боюсь тамтешнього скупчення українців. Вагаюсь. А **кожний** день дорогий. Що день, то їхати все складніше. Та більше затримуватись у Львові неможливо і небезпечно. Сьогодні ж або завтра рушу на Сяник (сьогодні приїхав І-к, обіцяє допомогти), а якщо там не улаштуюсь, махну відти на Криницю. Все одно. Що буде — то буде. З моїми ресурсами і в моєму стані важко залетіти кудись далеко, а крім того, тепер і не вгадаєш, де може бути безпечніше, краще. Останній (як думає більшість) пароксизм війни охопить (як думаю я) досить широку просторінь. Хто зна, зрештою, де краще й доцільніше тобі перебувати: в селі чи влісі? Між іншим, ліси й гори в Зах. Україні вже кишмом кишать. Там і повстанці. Там і просто втікачі з родинами і майном. Якщо більшовики захочуть і зможуть прочесати ці ліси й гори, — там вони матимуть величезну здобич — "українського звіря". Характерно, що настрій більшости українського активу тяжить до лісів та гір, аби лише не йти зі своєї землі. І спостерегається тверда воля до боротьби, — прагнення захищати свою землю, стримати більшовиків, а потім прогнати геть-геть аж до Московщини, звичайно, за допомогою наддніпрянців, яких теж, треба сподіватись, захопить стихія. А як ні — померти. Тільки не тягтись на чужину. Вихід, отже, один. Так мислить і так хоче більшість. Явище відрадне — дай тільки, Боже, щоб це знову не скінчилось стихійним тимчасовим поривом і врешті роздрібненим отаманством та сомоїдством.

26. III. Неділя. Сяник.

Пів на дванадцяту дня. Готель "Вікторія" Д. Ілика. Кімната 3. Тут я вже четверту добу перебуваю. Зі Львова виїхав 22 увечорі. Вирішив враз. Щось ніби стукнуло: виїзди! У міському рухові, у виразах облич на вулицях, у самому повітрі раптом відчув: треба негайно виїздити. Якраз їхав сюди знайомий молодий чолов'яга, попросив я його і мені добути пляцкарти. Перед вечором ще вийшов у місто купити булочок на дорогу, ще раз відчув, що справді пора негайно виїздити, а коли повернув додому, сусідка-панночка, яка працює на пошті, повідомила, що пошта вже евакуюється. Коли я (Пропускаємо тут пів сторінки записів, які не мають загального значення).

...Стефан пообіцяв конче привезти решту моїх речей — я взяв із собою чотири валізи, страшенно важкі, але найдорожчі. О 9-й вечора сів з Лесиком на трамвай і рушив далі на захід, у темряву, у невідоме.

Львівський двірець пізно вночі. Імлисте світло від синіх затемнювальних лямпочок. На долівці жвакає болотце. Пасажири — переважно військові німці. Але загалом стиску нема. Тільки при виході на плятформу трохи тісніше. Ще є лад. У вагоні на диво вільно — знайшлося місце і нам і нашим речам. Відходить потяг з запізненням на годину. Лесик зібгався на лавці, голову поклав мені на коліна і спить. Вночі о 3½ годині пересядка в Самборі. Вагон цілком вільний. Вранці — Сяник. Візком (з великою морокою) одвозимо речі до цього готелю. Я маю записку від Д. Ілика, з яким бачився у Львові, до його батьків, щоб прийняли мене. Приймають, але з деяким настороженням. Допомагає Ростислав О. (скорочення авторове. Ред.), який приїхав зі мною. Він взагалі діловитий, енергійний і чимало допоміг мені в дорозі. Нарешті улаштовуюсь сяк-так, починаю через записки від Ілика розвідувати, куди саме на переиферію слід мені виїхати й тимчасово оселитися. Є кілька точок, кілька можливостей. На якій же зупинитися? Є дещо "за", а дещо "проти". Ні, краще почекати повернення Ілика зі Львова в суботу і вкупі докладно порадитись. Тут я маю приховати своє ім'я, загубити слід перед НКВ-диською різвідкою. Останніми днями у Львові вже я помітив підозрілу увагу до себе — особливо з боку Ц-в. Їх я боюсь. Зник я зі Львова раптово, нікому не казавши, що їду, сюди, а при нагоді підкреслюючи в розмовах, що виряджаюсь то до Криниці, то до Славського, то до Турки. Отже — в Сяноку я інкогніто. Першого ж дня, обідаючи в їдальні п. Когутової, чую: — А, пан Любченко! А, Лесик! — і нечиста сила пре на мене в образі досить неприємної жіночки, яка влітку лікувалась у Моршині і пробувала мені ще там на-

докучати. Привітавшись зі мною і довідавшись від мене, що я тут лише проїздом на Кринищю, вона пошепки пускає чутку про мою присутність (звичайно, дуже втішена, аж гордовита), інші жіночки починають на мене заглядатись, як на заморське чудо, перешіптуються, вискакують до сусідніх кімнат, а звідти крізь розчинені двері вже натовплюються нові й нові зацікавлені постаті. Я себе почуваю, як опарений. У мене кипить неймовірна злість, що завтра про це знатиме добра половина українського Сяноку, злість на самого себе, що був я такий дурний — захотів конспіруватись у такий наївний спосіб. Сам, звичайно, винен. Треба повестися розумніше. Вчора в комітеті, куди я зайшов, щоб порадитись про мій побут десь на Сяноччині, вже я не приховувався, тільки попросив якнайменше ширити чутку про мене. В комітеті заступник голови Витвіцький сказав, що в районі Ліська у інж. Г-го живе архітектор з Києва Любченко, про якого кажуть, що це мій брат. Невже Юрко тут? Витвіцький обіцяв докладно розвідати. В комітеті ж улаштували мені тимчасове харчування за дуже дешеву ціну і дали досить поважну кількість продуктів з комітетського магазину. Тепер я спокійніший, бо маю чим годувати малого. Сьогодні він лежить у ліжку і завтра лежатиме — вже два тижні сильно кашляє і жодні ліки не допомагають. Я вирішив покласти його, поки є можливість, на днів 2-3, вигріти добре й одним заходом ліквідувати цей кашель. Вчора на ніч дав аспірини, напоїв липовим цвітом, сьогодні даю пекстусин і буду тримати в спеціяльному режимі, поки не видужає.

Юліюш СЛОВАЦЬКИЙ

ГИМН

I.

Так сумно, Боже! Красною дугою
Ти розливаєш блиски на просторі
І в синіх видах тьмариш надо мною
Вогнисті зорі.
Хай неба й моря погасання гоже, —
Так сумно, Боже!

II.

Як голий колос, голову піднявши,
Стою на лоні, що красою дише,
До всіх байдужий і смутний, як завше,
в блакитній тиші.
Неправду серце проректи не може, —
Так сумно, Боже!

III.

Немов дитя, що матір покликає,
Так я готов розлитися в риданні,
Торкнувши зором над морським розмаєм
Блиски останні.
Хоч ранок прийде, як розквітла рожа, —
Так сумно, Боже!

IV.

Сьогодні в морі, одержимий шалом,
Сто миль од берега й сто миль до нього,
Лелек я бачив, як летіли валом
Ключа співного.
Не раз я відав їхнє польське ложе, —
Так сумно, Боже!

V.

Що я гадаю над людською смертю,
Що я не бачу батьківського дому,
Що я по мандрах битий круговертю
В обладі грому, —
Але й не знаю, де кончина зможе, —
Так сумно, Боже!

VI.

Ти будеш бачити, як схов могильний
Мої не прийме пересохлі кості.
Тож, як людина, заздрити я схильний
Підземній млості,
Коли впаду на бите придорожжя, —
Так сумно, Боже!

VII.

Веліли вдома, щоб дитя невинне
Щодня молилося за мене зрання,
Але мій човен не до краю плине —
В нові скитання!
Дитяти слово, мабуть, не поможе, —
Так сумно, Боже!

VIII.

І на веселку блисків, що дугою
Звели під небо янголи, ніжніше
Поглянуть люди смертною порою
Сто літ пізніше.
Моє ж блукання на ніщо не схоже, —
Так сумно, Боже!

З польської — Яр СЛАВУТИЧ

Ю. Словацький (1809-1849) — один із найбільших європейських поетів, найвидатніший представник польського романтизму. Народжений в Україні (м. Кремянець на Волині), Ю. Словацький дуже часто черпав теми для своїх творів з української історії, одночасно милуючись мальовничою природою України. Перший друкований вірш поета мав назву "Дума українська". В поемі "Змій" прегарно зображено походи запорозьких козаків на турків та найдобірнішими словами оспівано Січ і Чортомлик. Слідом на Байроном, Ю. Словацький у драмі "Мазепа" зобразив молодість нашого славного гетьмана. Про "блакитні поля України" він часто згадує в багатьох своїх творах, що нараховують кільканадцять томів (переважно поезії, поеми й драми). "Гимн" написано 1836 р. під час подорожі поета до Святої Землі. Цей твір зараховують до шедеврів польської та світової лірики. В українських перекладах друкувався Ю. Словацький порівнюючи дуже мало. Недавно авторові цих рядків випадково вдалося розшукати в одній букіністичній крамниці п'єсу "Мазепа" в перекладі М. Зерова (видавництво "Слово", 1926). Примітка перекладача.

Проф. д-р Іван РОЗГІН
Д-р Василь РОЗГІН

АКАДЕМІК ОЛЕКСАНДЕР БОГОМОЛЕЦЬ

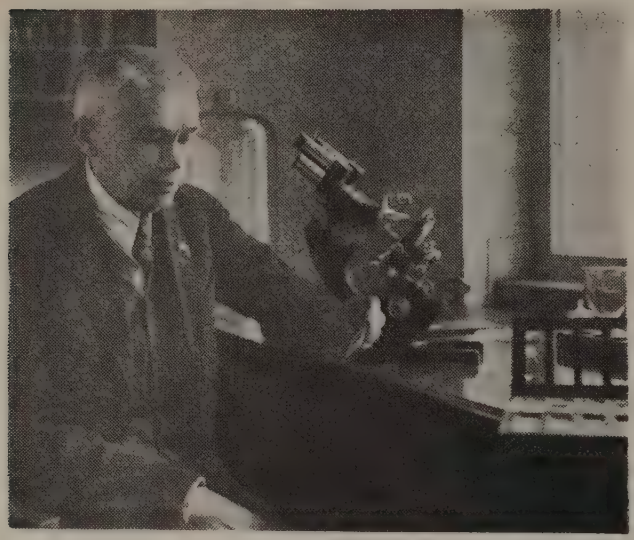

Олександер Олександрових Богомолець, біолог і патолог, належить до найвизначніших українських природників нашого часу. Народився в 1873 році в Києві, в Лук'янівській тюрмі, де його мати-революціонерка, відбувала ув'язнення перед засланням на північ. Усю свою молодість, від дитячих років аж до 1911 року провів в Україні. Зокрема, в Одесі, де вчився в середній школі і на медичному факультеті. В Одесі виконав і свою докторську дисертацію в 1909 році, на тему про функцію надниркових залоз. У цій праці він довів, що інкрет надниркових є ліпоїдної натури. До цього часу вважали, що ліпоїди не синтезуються в організмі, а приймаються готовими з харчами. Цією працею Ол. Богомолець став в передню лаву дослідників і був обраний доцентом при університеті в Одесі.

У 1911 році його обрали професором патологічної фізіології медичного факультету в Саратові, де він розгорнув широку наукову діяльність і виконав із своїми численними учнями низку оригінальних праць.

У 1925 році Ол. Богомольця обрали професором Московського університету, запросили керувати Науково-дослідним Інститутом гематології й переливання крові. Ще згодом він консультував Інститут мозку і фізіологічну лабораторію московського іподрому.

У 1929 році О. Богомольця обрано дійсним членом Всеукраїнської Академії Наук а в 1930 році, після смерти К. Заболотного, — президентом ВУАН. Переїхавши до Києва, він створив низку загально-медичних установ і їх очолив (Інститут експериментальної біології і патології, Інститут Клінічної фізіології), залишаючись консультантом усіх очолюваних ним наукових установ у Москві. Помер 19 липня, 1946 року. Такий короткий нарис життя Ол. Богомольця. Не все в ньому виповнене, бо не маємо відповідних матеріялів, а крім того і розмір праці на це не дозволяє. Перейдемо до перегляду громадської та наукової діяльности його.

Ол. Богомолець як президент УВАН

Очоливши ВУАН, Ол. Богомолець розпочав наново організовувати Медичний Цикл ВУАН, що згодом складався з таких установ: Інститут Мікробіології та Епідеміології ім. К. Заболотного, Інститу Клінічної фізіології, Інститут Експериментальної Біології та патології (тепер ім. Ол. Богомольця), Інститут Патологічної Морфології і до певної міри Інститут Біохемії.

Для укомплектування цих установ, Ол. Богомолець стягнув з Москви і Саратова всіх своїх видатних учнів (між іншим, багатьох українців, хоч йому закидають недоцільне переселення росіян) і притягнув до співпраці видатних українських вчених, наприклад: академіка Леонтовича, проф. Черняхівського, проф. Іщенка, д-ра Базилевича, з молодих — д-ра Марчука, д-ра Капряна, д-ра Ів. Розгона та багатьох інших. Запросили Ол. Богомольця консультувати низку наукових установ, наприклад: науково дослідні інститути Ендокринології, Пастерівський Інститут, Експериментальної Ветеринарії та Зоотехнії та інші.

Слідом за організацією справи пішло будівництво наймодерніших будівель і їх обладнання, а разом з тим і організація видавництва. Академія і до того мала солідну видавничу базу (друкарню Києво-Печерської Лаври), але Ол. Богоомлець розгорнув видавництво медичної літератури: при ньому почали виходити журнали медичного циклу. Видано такі солідні праці, як "Основи патологічної фізіології" в трьох томах, визначник бактерій Берджея, Атлас бактерій, почали регулярно виходити журнал мікробіології та біохемічний журнал, Український хемічний журнал, ботанічний журнал та інші. Всі видання в українській мові з рефератами в німецькій, англійській або французькій мовах. Ці видання пішли в світ для обміну на европейські, американські та азійські видання. Не було в світі солідної установи, щоби інститути медичного циклу не вступили з ними в науковий зв'язок. Досі в такому зв'язку з зовнішнім світом були лише гуманітарний і менше соціяльно-економічний відділи. За ініціятивою Ол. Богомольця відбувається низка дуже цікавих Всеукраїнських з'їздів і конференцій, як наприклад конференція для вивчення мінливості бактерій і бактеріографії, конференція вивчення старості, конференція для вивчення алергії та інші. Збірники наукових праць цих конференцій являють собою надзвичайно вартісні матеріяли, бо підсумовують віковий досвід української медичної та біологічної науки взагалі, як також накреслюють шляхи й методи праці на майбутнє. Крім наукової та адміністративної праці, Ол. Богомолець не цурався й загально громадських обовязків. Звичайно, що в умовах тоталітарного і ще до того окупаційного режиму, ці обов'язки не завжди були плодотворні, бо часом навіть були обов'язковими, як наприклад членство у Верховних радах УРСР і СРСР, але членство в наукових об'єднаннях (онкологів, патологів, бактеріологів, ендокринологів тощо), приносило певну користь. Також членство в редакційних колегіях майже всіх медичних журналів і солідних видань. Багато приділяв уваги допомозі всім хто був під загрозою. Багато інтервенцій з того приводу мали певні позитивні наслідки. Як людина Ол. Богомолець був надзвичайно добрий і лагідний. До нього завжди міг доступити кожний і при тому із всякою справою. Перевантаженість працею примусила його навіть змінити свій ре-

жим життя, так би мовити, пристосувати його до вимог обставин. Він наприклад цілу ніч працював в лабораторії, або у себе дома, від 5-6 годин ранку до 10 відпочивав, а після того уже працював у різних установах згідно календарного пляну. Ще перед тим, як перейти до найцікавішої і важливішої ділянки — до перегляду наукової діяльності Ол. Богомольця, ми хочемо звернути увагу, ще на одну дуже важливу рису його характеру, а з тим і важливий момент у його житті. Наскільки Ол. Богомолець був лагідним в побуті, товариських і суспільно-громадянських відносинах, настільки він був певним себе і незалежним у ставленні до влади. Він ніколи не лише не запобігав ласки у "власть імущих", а навіть погорджував ними. Своїми незалежними і оригінальними поглядами на низку явищ у природі, він здобув багато неприхильників і опозиціонерів до себе і своїх концепцій. Такі біологи-комуністи як Агол, Левіт, Карлік (у Москві) і Палахін та інші в Києві, багато спричиняли йому прикростей. Особливо в часи, коли вимагали від людей та ще вчених і біологів "каятися в своїх гріхах". Але Богомолець не здався їм, і мужньо, скрізь, — при всяких зручних випадках, — відповідав своїм ворогам, висміюючи їх як неуків, або нечесних у полеміці. Врешті прийшло од того, що комуністичний провід заборонив своїм членам виступати проти Ол. Богомольця, щоби не компромітуватися. Відомо також, що в роках 1938-39 у Ол. Богоомльця були дуже "прикрі справи з благонадійністю". Було відомо всім, у тому числі і самому Богомольцеві, що його мають ліквідувати, але з невідомих досі причин, цього не сталося.

Наукова діяльність і наукова спадщина О. Богомольця

Ол. Богомолець, як ми вже згадували, зформувався як вчений в Одесі. Це місто відограло велику ролю в розвитку української і навіть світової наукової біологічної думки. Досить лише перерахувати, що в Одесі працювали такі вчені, корифеї біології, як Сеченов, Мечніков, Ценковський, А. Ковалевський, Підвисоцький, Тарасевич, Заболотний, Безредька, Гамалія, а в останні часи — Браунер, Лисенко, Філатов та інші.

Багато з них були найближчими співробітниками і приятелями Пастера та інших европейських клясиків природознавства, тому стає зрозумілим, що Богомолець так раптово став на вірний шлях шукання наукової правди.

Першим учителем Богомольця був Володимир Підвисоцький, широкого діяпазону вчений. Будучи патологом-морфологом, він прищепив Ол. Богомольцеві любов до цієї дисципліни. Під керівництвом Підвисоцького, Богомолець виконав свої перші наукові праці в тому числі й дисертацію про функцію наднирників. Другим вчителем був співробітник І. Мечнікова, учень Підвисоцького, Лев Тарасевич. Через нього, Богомолець став послідовником Мечнікова, тому ідеї останнього увесь час звучали в творчости Богомольця. Третім учителем і співтворцем низки праць був Володимир Воронін, відомий знавець проблеми гемодинаміки (кровотворення та його функції) і сполучної тканини. Він увів Ол. Богомольця в ці проблеми, які стали основним його фахом на все життя.

Богомолець вийшов на арену наукової діяльности в період сильного зацікавлення проблемами внутрішньої секреції, явищами імунітету та алергії. Тому і перша праця була присвячена розвязанню одної з найважливіших проблем ендокринології — функції наднирників, а наступні праці іншим проблемам. Особливо плодотворний був період перебування Богомольця в Саратові. Підсумки цієї праці відображені в монографії "Криза ендокринології", поява якої викликала немало здивування і навіть велику дискусію. Лише згодом оцінили знечення цієї праці. Сам Богомолець вважав, що діяльність ендокринних залоз тісно пов'язана з вегетативною нервовою системою і багато попрацював для обґрунтування свого твердження. Він довів, що між симпатичною і парасимпатичною системами існує не антагонізм (протидія), як досі вважали, а синергізм (співдія). Симпатична система керує тонусом всіх клітин організму, за виключенням рухомих. Від неї залежить тонус або готовість до відповіді, до реакції на випускні імпульси для внутрішніх органів з боку парасимпатичної системи, а для скелетних нервів з боку моторних нервів. Таким чином, парасимпатична система є ніби "пусковою" системою для функції клітин внутрішніх органів, у такій мірі, як моторні нерви для скелетних м'язів. "Навчатися керувати вегетативною нервовою системою, захищати її від шкідливих внутрішніх і зовнішніх впливів — є одним з найближчих і найважливіших завдань наукової медицини. Розв'язання цього завдання, можливо, дасть нові засоби проти таких ворогів нормального довголіття як склероза, підвищення кровотиску, численні порушення обміну речовин і можливо навіть проти пістряка". Так висловився Ол. Богомолець.

У своїй праці "Про вегетативні центри обміну" Ол. Богомолець на підставі своїх дослідів прийшов до висновку, що уява про безмежну владу над організмом гіпотетичних центрів обміну перебуває в повному протиріччю організма як цілого і виключає можливість вивчення його конституції. Замість вчення про окремі центри обміну, Ол. Богомолець обґрунтував рефлекторний механізм регуляції функцій, створив концепцію "сполучних" рефлексів.

Ол. Богомолець надав велике значення нервовій системі в генезі передчасного старіння. У книзі "Продовження життя" він сказав: "Велике значення для здоров'я організму, для його реактивности і для довголіття, має стан нервової системи... Вплив вищої нервової діяльности, психічних станів на загальний стан організму, на стан його внутрішніх органів через посередництво симпатичної нервової системи — без всякого сумніву. З другого боку, безсумнівні впливи симпатичної системи на прояв психічного життя".

У 1924 році, Ол. Богомолець зформулював своє вчення про фізіологічну систему сполучної тканини. У спеціяльній праці "Конституція і мезенхима" Ол. Богомолець розглядає сполучну тканину як своєрідний еластичний скелет, строму, або, по-технічному сказати, каркас організму. Він показав, що не лише ретикуло-ендотеліяльна система але й уся система сполучної тканини відограють велику ролю в житті організму, бере активну участь в обміні речовин, у захисних процесах, творить певні типи реактивности організмів. Особливо багато працював він над вияснением ролі цієї системи при лихих витворах. Ще в 1926 році він разом з своїми учнями, довів велике значення функціонального стану системи сполучної тканини. Він тоді прийшов до висновку, що рак не

може розвиватися в організмі з нормальною функцією фізіологічної сполучної тканини. Численні учні Богомольця, а в останній час і вчені всього світа, установили значення цієї системи при різних інфекційних і неінфекційних захворіннях. Сам Ол. Богомолець розробив вчення передчасного постаріння в зв'язку з станом фізіологічної системи сполучної тканини, але визнаючи велике значення цієї системи в процесі старіння, він признав, що велику ролю в цьому відграє нервова система. Тому він розробив цілу науку про старість і старіння і накреслив методи як попереджувати передчасне старіння.

У 1909 році Богоомлець писав, що йому вдалося стимулювати функції коркової речовини наднирників, за допомогою введення в організм малих доз відповідної цитотоксичної сироватки. Після того він не раз повертався до цієї проблеми, а в наслідок численних праць самого Богомольця, а найбільше його учнів, була вироблена метода виготовлення і застосування так званої "Цитотоксичної Антиретикуло-ендотеліяльної сироватки", що як її тепер скорочено називають "АЦС Богомольця", що виявилася ефективною при лікуванню різноманітних захворювань і навіть при застосуванню проти передчасного старіння. Тепер цю сироватку виробляють у Франції, у тому числі в Інституті Пастера, у Швайцарії, на Кубі та інших країнах Европи і Азії. Переводяться досвіди з цією сироваткою і в Америці, зокрема в Кливленді, Детройті та інших містах.

У питаннях переливання крови Ол. Богомолець обґрунтував цікаву гіпотезу так званого "колоїдно-клазичного шоку" переллятої крови.

У питаннях боротьби із втомою, Богомолець розробив цілу схему профілактики втоми і запропонував спеціяльні напої для робітників гарячих цехів і спеціяльні раціони для коней на перегонах. Багато цінних праць і оригінальних думок висунув Ол. Богомолець у ділянці вивченя імунітету та алергії, у ділянках фізіології та патології кровообігу, набряку, обміну речовин (всмоктування), і розробив цілу науку про конституцію людини та тварини. Найперше, він визначив саму конституцію "як виявлення кількісної і якісної здібности організму до фізіологічних реакцій". Говорячи про різні типи конституції Богомолець подав свою клясифікацію конституційних типів, базуючи її на ролі і значенню фізіологічної системи сполучної тканини, а саме, як конституції з астенічною, фіброзною, постозною і ліпіматозною сполучною тканинами.

Такий стислий перегляд наукової праці Ол. Богомольця. З того бачимо, що крім різносторонности і різноманітности наукових дослідів, всі вони важливі, бо відносяться до найактуальніших проблем сучасної біології та патології, і динамічні у своїх вислідах, бо розкривають безмежні можливості дальшого вивчення. Ми не мали можливості докладніше спинятися над окремими проблемами, що їх розв'язував Богомолець, а зробимо це в спеціяльних нарисах про окремі розділи патології людини і тварини, які ми напишемо на замовлення редакції "Нових Днів".

До речі тут згадати, що на останній науковій сесії Канадійського Відділу НТШ, д-р Антоневич уже зробив дуже цікаву доповідь на тему: "Важливий науковий винахід О. Богомольця в світлі західних публікацій". У цій праці автор подав перегляд зібраного ним матеріялу з проблеми застосування АЦС Богомольця в Европі і відгуки преси з того приводу. Ми відсилаємо всіх, хто би більш докладно цікавився цією проблемою до шановного автора.

Найголовніші праці О. Богомольця:

1. Вступ до вивчення конституції і диятезів.
2. Криза ендокринології.
3. Про вегетативні центри обміну.
4. Набряк.
5. Артеріяльна гіпертонія.
6. Підручник з патологічної фізіології, I і II томи.
7. Продовження життя.
8. Основа патологічної фізіології I, II і III томи. (спільно із своїми учнями).

Про акад. О. Богомольця див. ще в "Н. Днях" ч. 1 та ч. 8 (1950 р.). — **Ред.**

ПРОФ. С. КИЛИМНИК

Новорічні традиції

До циклю зимових українських традиційних свят належать Новорічні свята: Щедрий Вечір, Маланки, Василь, Новий рік, Господна кутя, Водохрещі. Цінні ці традиції тим, що вони, хоч і значно у зміненому вигляді, а все таки в основі своїй дійшли до нас з глибокої давнини, з передхристиянських часів, з доби родового побуту.

Не всі розуміють, не всі належно цінять велику вагу й значення цих традицій. Це тому, що вони у нас уже мають характер святочних розваг та молодечих забав. Не всім відомо те, що ці звичаї пройшли крізь морок віків і донесли до наших часів характер духового життя наших далеких предків, їх віру, вірування, світогляд, образ матеріяльного життя, їх ідеали, бажання, мрії. Ці звичаї допомагають нам усвідомити свою історичну самобутність, допомагають зрозуміти душу, психіку наших далеких прародичів і показують послідовний розвиток старовинної української культури, її початкові образи (види). Жоден слов'янський нарід не мав таких високопоетичних уявних образів природи, її явищ, жоден слов'янський нарід не зберіг до наших днів так повно й цільно основ своєї ранньої культури, як це зберіг саме український нарід.

У цій короткій розвідці я зупинюсь лише на одній точці — Новий Рік. Це свято цілком народнє, не церковне (хоч в Україні Н. Р. і церква приділила увагу, бо, навіть, і служба відмінна: правиться літургія Василя Великого, а не Івана Золотоуста).

Святкування Нового Року починається напередодні, так званим, Щедрим вечером, чи, як кажуть, Маланками. (Про це коротко я подав у журналі "Нові Дні", січень, 1953 рік, стор. 9-10, 11). Треба зазначити, що Новий Рік в Русі-Україні (краще сказати у наших пращурів, бо звичаї ці виникли серед народу далеко іще до того часу, поки українські племена зорганізувалися в державу, а тому у ті часи іще не носили назви

Русь, а тим більше України), — мав цілком господарський характер, себто, вся увага в новорічних святкуваннях скерована на ублагання Щедрого бога, що в ту ніч невидимо сходив до хліборобa, до скотаря, оглядав його господарство, худібку, розмовляв з нею, оглядав його поля й переселяв добрих духів — ладо, душі покійників, роду чи родини — на хліборобські ниви, де вони були охоронцями нового урожаю і взагалі ниви.

Ці звичаї засновані цілком на анімістичному світогляді, себто, на вірі, що вся природа має душу, що все, як органічне, так і неорганічне — народжується, росте, живе, умирає; усе відчуває й розмовляє. Людина про все це знає, але не може чути та розуміти розмови тварин, рослин та речей — це їй не дано... Людина вірила, що вся природа населена безліччю різних надприродніх сил: і добрих, і злих. Вірили, що добрі сили, бачивши достатки у господаря, його вдоволення, знову допомагали цьому господареві мати такий же достаток, гарний урожай та приплід. Щедрий бог багатства та урожаю, (а рівно ж бог скотій, бог приплоду) іще звечора зійшов з неба, від сонця, оселився у "дідухові" та у Снопі-Раю, який ставився на покуті на першу вілю — у Святий вечір. Він невидимо присутній на "Щедрій вечері", оглянув стодолу (клуню), стайні, коровні, кошари, бджільники; оглянув ниви та господарські достатки і, побачивши вдоволення, переконавшись, що господар плекає худібку, — то й у Новім Році посилає добрий урожай, гарний приплід.

Усі дії новорічної ночі та Нового Року — це магічні дії. Вони скеровані на ублагання та прихилення Щедрого бога дати у цім році добрий урожай, гарний приплід худоби, птиці, багато роїв. Адже у цю ніч відкрите небо і відтіля можна випросити, чого тільки бажаєш.

У цю ніч блукають душі померлих — духи ладо — вони, з наказу Щедрого бога повертаються з лісів-ярів на господарські ниви, щоб стати охоронцями їх, сприяти урожаю та приплоду. Ці духи виявляються у різних образах — і діда, і бабусі, кози, коня, корови, цигана (останній образ, як і браз жида — це пізніші нашарування) і блукають між людськими оселями.

Новорічний "дідух". До Нового Року не виносять дідуха та Снопа-Раю, що на першу вілю, перед Багатою кутею внесли до хати, поставили Сніп-Рай на покуті, а дідух (солому та сіно) розстелили по долівці. Після 12-оï години ночі, на Н. Р. збирають "дідух", зв'язують у три в'язки з відповідними приговорюваннями-чаклуванням. Одну в'язку несуть у клуню (стодолу), а дві у сад. (В інших місцевостях на город або на вулицю). У садку кладуть одну в'язку в такім місті, щоб видно було до всіх дерев і запалюють. Сюди ж, на цей вогонь кладуть і сміття, що вперше замели хату від першої вілії. Дуже добре вважалось, коли дим обкурював усі фруктові дерева у саду. Діда запалюють перед ранком. Після цього господар розмовляє з неродючими деревами. Він підходить до неплідного дерева з сокирою і каже:

"Як не буде у тебе стільки яблук (слив чи груш), як на небі зірок, то зрубаю!"

За деревом стає хтось другий з родини й відповідає:

"Не рубай мене... Як зірок у небі, дам стільки яблук (груш чи слив)".

Так тричі господар питає й тричі чує однакову відповідь-обіцянку. Але все таки господар тричі злегка стукає обухом у деревину, приговорюючи:

"Ясне сонце, світлий місяцю, і ви, зірки-зірниці, врятуйте цю деревицю, пошліть їй дар з неба."

Після цього скручує з другої в'язки перевесла й обв'язує стовбурі фруктових дерев; в інших місцевостях дерева у цей час обмащують тістом.

Акад. М. Грушевський подає інший варіянт цієї процедури:

"Не рубай мене, буду вже родити!"

"Ні, зрубаю, чомусь не родило?"

"Не рубай, буду вже родити!"

"Ні, зрубаю, чомусь таки не родило?"

"Бійся Бога, не рубай, буду вже родити більше за всіх!"

Новорічна ніч. У новорічну ніч здебільша не сплять. У цю ніч шугають різні злі сили по світу і тим, що сплять, можуть заподіяти лихо. А разом у цю ніч "отверсті" — відкриті небеса. О 12-й годині виходять люди надвір слухати, як Новий Рік проганяє старий і свариться з ним. Старий рік відходить і хоче забрати все своє з собою, але Новий Рік віддає лише лихе, а добре залишає. Селяни напружують зусилля почути голос Н. Р., бо це дасть добробут. І вчувається їм шум, гомін. А на селі у той час справді гомін: повертаються додому з щедрівки та переодягненої мандрівки, а то й щедрівки лунають, бо молодь справляє "латки". (Спільна вечірка молоді — латки, на засоби, здобуті від коляди).

За анімістичним світоглядом у новорічну ніч шугають з вітром і добрі сили й злі. Не можна людині спати, бо треба й Щедрого зустріти, і Новий Рік, і духів-ладо, і вирядити старий рік, і охороняти майно від злих сил. Треба й чаклувати — приворожувати, прихиляти добрі сили, а злі відганяти. Треба й споглядати, де гроші горять, і оберігати корів від відьом, бо в цю ніч вони з старим роком на мітлах літають на місяць.

А до всього, у деяких місцевостях, зокрема на Волині, зберігся звичай красти щось у сусіда. Про цю крадіжку умовляються попереду. І коли пощастить таки вкрасти коня, корову, воза чи якусь дрібну річ з господарства — господар мусить брати могорич і викупити негайно.

До Нового Року не виносять з хати ані Снопа-Раю, ані дідуха, не замітають і хати, щоб не винести й не вимести долі-щастя, бо й у снопові, і у сіні-соломі — "дідухові" оселені духи-лада, душі родителів-прародителів. Вони до зимових свят перебували в лісах, степах, а тепер поверталися на Святу Вечеру. Ці духи-лада треба шанувати, догоджати їм, бо їм Щедрий доручає охорону ниви, худоби, добробуту господарів. У цю ніч вогнем з дідуха очищують господарство від злих сил, очищують і себе господарі, а з дідуховим димом відходить Щедрий на небо, до сонця, відлітають і духи-лада на ниви. Вони напоять землю-матінку водою, вони зростять зерно, вони охоронять ниву від зливи, граду, вони сприятимуть доброму урожаю, доброму приплоду худібки...

Посівальники. Іще темно надворі, ще далеко до світанку, як діти-хлопчики з різним мішаним зерном у рукавичці, прив'язаній до пояса, ходять по хатах засівати чи посівати, з Новим Роком вітати. Діти-хлопчики — це символ багатства, добра, здоров'я, надії. До хлопчиків найбільше прихильний Щедрий — ось

чому посівати ходять тільки хлопчики та іще й до світа, бо Щедрий надранок відійде у небо з дідуховим димом.

Першому посівальникові-хлоп'яті, коли своїх дітей-хлопчиків нема, дають снопа молотити. Посеред хати розстеляють чисте рядно, а хата вже заметена й дідух спалений, — кладуть снопа-рая, посівальникам дають у руки качалки (що ними качають вараниці на вареники), коли не вистачає качалок, то дають і макогона, бо дітей-молотників буває двоє і троє — і діти молотять, б'ють по колоссі кілька раз. Звичайно, ці діти раніш молотять свій сніп, бо з нього ж беруть і зерно для посівання.

Після цього господар зв'язує наново сніп, підіймає його з долівки і ставить знову на покуті, а потім виносить у клуню до голодної куті, зерно збирає і ділить це зерно на три частини: одну частину вживають на посівання і господарства, і сусідів, другу — на засів ниви, а третю залишають для корови, коли отелиться. Після цього хлопчикам-молотникам дають гроші та ще щось і дякують. Господар, очищений вогнем дідуха, бере зерно й іде посівати до коней, корів, овець, бджіл, до клуні, тощо.

Господарі по спаленню дідуха і сміття, ждуть посівальників. Ось затопцювали у сінях дитячі ноги. З хати поспішають скорше відчинити двері.

— "Добридень! На щастя, на здоров'я, на Новий Рік, роди, Боже, жито-пшеницю, всякому яриницю, кращу як той рік!" (інш. варіянт: Щоб краще вродило, як той рік). Посівальникам дякують, дають гроші чи щось інше, а зерно, посипане ними, залишається на хаті. Вранці закликають свійську птицю й вона визбірує.

Чому саме першими йдуть посівати хлопчики? Чому молотять сніп-рай хлопчики, а не сам господар? Чому ці дії мусять проходити лише до світанку? Чому посівають з рукавички? Чому дідуха не виносять до Нового Року? Чому хати не замітають до того ж часу?

Ці моменти з'ясовуються різно етнографами, а більшість учених схильні пояснити це так: як попереду я зназначив, хлопчики являються символом всього кращого — невинність, чистота, надія, любов. У них зберігається добрий дух прадідів, і вони, молотячи сніп-рай, не придушать, "не ущемлять". Щедрого чи духів, бо їх рука легка й щаслива. Щедрий і духи-лада понад усе люблять хлопчиків.

Зерно "посівне" мусить з'їсти лише птиця, бо в яйці є зародок життя, як і в зерні, у яйці птиці є сонячна сила, яка є доброю і прихильною до людини, а птиця є близькою до неба, вона підіймається у повітря, до неба.

Удень на Новий Рік. За стародавнім віруванням, у день Нового Року входить в обійстя (у господарство) д о л я людини. Вона оселяється в якійсь господарській речі чи у тварині. Отож треба пильно вартувати, щоб "злий" не вкрав долі. Спогадом про це є у багатьох місцевостях, зокрема на Волині, в так званій, "крадіжці". Отож, коли щось пропало, то господар, викупляючи, ставить могорич, гостює виновника, а тоді той повертає. Коли ж господар допильнував, і вкрасти не пощастило, то мусить ставити могорич той, що не зумів "украсти".

У день Нового Року, не можна сваритися, казати поганих слів, спогадувати злого, якого пізніше, з прийняттям християнства, почали називати чортом. Не можна нікому нічого ані позичати, ані дарувати, за винятком посівальників та переодягненого карнавалу. Цим треба обов'язково подякувати-заплатити грішми чи чимсь іншим.

Розвиднилось. І знову пішли по селу, як і на Маланки переодягнені мандрівники. Тут і Василь, і Маланка, і дід, і баба, циган, жид і т. д. Вони ходять з козою, конем, плугом чи ралом, а баба інколи з серпом та юрком (палочка, якою мотають клубки). Вони орють перед хатою сніг та засівають. Потім входять у хату і проводять різні жарти з господарем, господинею: то мастять білою глиною лавки, мисник, тощо, то кроплять усіх водою, то між собою наче сваряться, б'ються, потім миряться, цілуються, замітають хату від порога до стола, розмальовують комин, "турбують" піч. Потім вимагають горілки та грошей і господар задовольняє їх вимоги.

Все це, як і посівання, є магічні (чарівні) дії. У давнину це не було жартами, це все носило характер своєрідної служби-благання; це було чаклування добрих сил, прихилення їх до людини, це було ворожіння, скероване на підкорення таємних сил. Оранка плугом — це також магічні дії. До речі, треба пригадати, що в давнину Новий Рік святкувався у березні, а вже пізніше його перенесли на січень. Ось чому традиційно ходять і тепер з плугом, але вже оруть не землю, а сніг. Переодягнені постаті — це духи-лада й злі духи. Між ними, можливо й Доля. У постатях діда й баби ми пізнаємо, напевно, духи-лада, душі прародителів, опікунів нив та добробуту господарів. Пізніше їх почали називати д о м о в и к а м и; в образі сівача-плугатара — Долю; в образі Василя — Щедрого, в образі Маланки — образ господині. (І у Василеві чимало етнографів вбачають господаря); в образі жида й цигана — злих духів. З християнством прийшли Василь та Маланка, а ще пізніше — циган, жид і їм подібні. Які ж саме образи діяли тисячу літ назад — до нас, на жаль, не дійшло. І взагалі, мітологія наша іще належно не досліджена цілком, а щодо демонології, то вона іще слабше вивчена. Образ кози — це образ багатства, добробуту, урожаю. Не дарма до нас дійшло бозна колишнє прислів'я: "Де коза хвостом — там жито кущом; де коза рогом — там жито стогом!" Первісна людина спостерегла, що на місцях згону чи стоянки худоби бували дуже високі урожаї, але належно собі з'ясувати не могла, а припускала, що цей урожай приносила худоба, зокрема коза. Правда, коза, як символ урожаю був і в інших античних країнах, зокрема у Греції. Дуже важко запевнити, чи коза запозичена, чи самобутня наша. Образ коня — це образ сили й добробуту. Взагалі тварини — це символи багатства.

Господар до цього карнавалу ставився з пошаною, наче до надприродніх сил, символом яких і є згадані постаті. Рівно ставився до всіх: одних причаклувати, а злих умилостивити чи заклясти...

Ясно нам лише одне: з первісного ритуала новорічних відправ чи церемоній до нас дійшли незначні рештки, багато маємо нашарування, зміни в фольклорі тощо, але сама основа виступає досить чітко.

Денні посівальники. Удень ходять і дорослі посівальники-чоловіки: батьки до дітей, і навпаки; куми до кумів; сусіди до сусідів. Після посівання приходять й жінки, але не вранці. Дорослі також посівають з рукавиці. Що саме знаменує ця рукавиця, вчені так таки й не вияснили остаточно: одні твердять, що це нагадує

чи замінює "ріг багатства та щастя", другі — що це панчоха романських народів, треті — що це символ магічний, що знаменував охорону врожаю, як рукавиця охороняє руку від мороза і т. д. Насправді ж, трудно сказати, що саме визначає рукавиця.

Дорослі чоловіки, здебільшого гуртками, але й поодиноко, приходять безпосередньо у хату і посівають уже не на хату, як це роблять діти, а посівають господаря й господиню, виголошуючи досить довгі магічні побажання, як, наприклад:

"Вінчую з Новим Роком, щастям, здоров'ям, хлібом-пашницею, худобою-птицею, дітьми, бджільми..." і т. д.

А чи:

"Сійся-родися жито-пшениця,
Всяка яриниця (а чи всяка пашниця)
На щастя, на здоров'я, на цей Новий Рік!
Щоб вам ліпше поводилось, як той рік!
Льон по коліна, щоб вас хрищених голова не боліла!
Бувайте здорові, щоб ся вам велися воли й корови;
Часник, як бик, — цибуля, як дуля;
Горох, як капуста, аби була Маруся (чи інше ім'я) тлуста..." і т. д.

Цих посівальників, як і дітей, просять сісти, щоб старости сідали, щоб квочки квоктали й сідали, щоб рої сідали. Далі обов'язково частували добрими стравами та напоями. Посівання водилося взаємне: погостивши в одного, йшли до другого.

Новорічний полазник. Пращури вірили, що людська Доля ходить на Новий Рік. А найчастіше вона вселяється в тварину, корову, бика, коня чи вівцю, козу. У деяких місцевостях удень вводять до господаря в хату одну із згаданих тварин. Господар радо приймає і тих, що ввели, і ту тварину, яку ввели в хату. Знову таки, трудно дошукуватися, що саме це визначало в ту давнину. Дехто пояснює тим, що це магічні дії-символи, щоб протягом року худібка плодилась, так би мовити, приходила б до господаря. Полазники особливо в пошані в Білорусі та північній Волині.

Особливо багаті новорічні звичаї у гуцулів, як "видавання заміж та танці печі"; купання хліба, умивання грішми тощо. Як приклад, подаю звичай у гуцулів купання хліба:

"У гуцулів господар, або господиня в чоловіковій шапці, виходить з хлібом до води, окунає тричі хліб у воді, промовляючи: "Не купаєся хліб у воді, але я в здоров'ї та силі". Набираючи води до коновки, приказує: "Не беру воду, але мід і вино". Прийшовши з тим до хати, покладає хліб на голову домашнім, приказуючи: "Абисьте були такі величні, як Василь величний". У коновку до води кидає кілька монет, і тою водою рано всі умиваються по старшині. Це приносить щастя до грошей на цілий рік." (Істор. Української Літератури, т. І-й, стор. 163 — М. Грушевський).

Рівно ж і на Новий Рік практикується ховатися господареві за хлібом чи пирогами й питатися своїх дітей, чи бачать його.

Обід на Новий Рік мусить бути особливо багатий та смачний, з кільканадцятьох страв. З традиційних страв — це млинці, вареники, пиріжки, капуста, горох, смажені ковбаси, кишка (кров'янка), холодець. Напередодні випікаються книші та паляниці. Худобу також годують кращим сіном, вівсом, краще підстеляють, уважно доглядають.

У новорічних звичаях, як відмічає акад. Потебня, є багато спільного з усім зимовим циклом свят, з Різдвом Водохрищами тощо. Це пояснюється тим, що увесь зимовий цикл свят — є цілком господарчий, тому й спільні мотиви.

А в загальному — свято Нового Року — це свято надії й віри у краще майбутнє. Ось чому завжди людність ставить питання: "Що принесе нам цей Рік?!"

Н. ЩЕРБИНА

Драма про трагізм українського села

Тему драми "Чий злочин?" автор її, Василь Чапленко, узяв з української, підрадянської дійсности. Це боротьба російського, червоного імперіялізму проти України в роки колективізаторського руйнування української економіки в галузі сільського господарства.

Дія відбувається в 1929 й 1930 роках, а кінець її припадає на початок весни 1933-го року, тобто, на період навмисне організованого Сталіном та його опричниками голоду в Україні, як хитро завуальованого, масового народовбивства і знищення українського села, як національної господарської одиниці.

Сюжет драми швидше складний, ніж простий. Члена ЦК КП(б)У Андрія Річицького відряджено на хлібозаготівлі й колективізацію до Баштанського району, на Херсонщині. Річицький опиняється в рідному селі, закохується в учительку-"активістку" Таїсу, теж відряджену туди з міста. Селяни Скакун і Хорішко покладають великі надії на Річицького, як на "свого", свідомого українця, що працює в ЦК партії. Вони умовляють його боронити село від колективізації й розору. Та Річицький, боячись за свою шкіру, називає їх "класовими ворогами" і наказує "активістам" району вставити їх, та навіть свого рідного дядька, до списку "куркулів". Річицький разом з іншими "активістами" шукає зерна в хаті селянина Хорішка. Хорішкова дружина перешкоджає напасникам розвалювати комин, її арештовують. Хорішко в потьмареннї хапає ножа, його зв'язують, катують, обпалюють йому ноги соломою, щоб признався, де хліб. Після тортур його забирають до холодної. Далі йде "ліквідація як кляси" всієї працьовитої родини селянина і "розкуркулення" його майна. Голова комнезаму стягає чобітки з двох Хорішкових дітей, а їх, босих, виганяє з хати. Темні сили села — ледарі, нероби, п'янчужки, ласі на чуже добро, тобто, незаможники й незаможниці, розбирають собі дрібні речі. Річицький з Таїсою описують усе Хорішкове господарство і конфіскують на потреби колгоспу. Одночасно в Річицького щоразу більше закрадається підозра до Таїси в її сексотстві, про що він чув раніш, і це стає вирішальним вузлом їхніх інтимних стосунків, головною інтригою драми. Річицький розправляється з "м'якотілим" головою райвиконкому Неліпенком та з інвалідом революції Скакуном, який домагається правди. Під'юджуваний підозрінням до Таїси в її сексотстві, Річицький, вислужуючись перед владою, робить це з брутальною жорстокістю.

Сюжет ускладнює "баб'ячий бунт", коли селянки, озброєні дрючками, вилами, рогачами й лопатами, атакують райвиконком, протестуючи проти силуваної колективізації, СОЗ'у й насильства над людьми. "Активісти" на чолі з Річицьким тікають через вікно райвиконкому, а жінки проголошують там народню владу. ДПУ обвинувачує Річицького в "перекрученнях політики партії", і його розстрілюють. Такі перипетії охоплює сюжет.

Дії драми передує романтично-епічна експозиція, вкладена в уста головної дійової особи, Андрія Річицького. У спогадах Річицького про своє минуле Таїса вбачає український патріотизм. Згадка про патріотизм є першим кроком уводу драми до зав'язки драматичної дії. Проте, експозиція, пересипана ліризмом, любов'ю до краси рідної природи, є, крім свого призначення, ще й символічним провіщенням трагізму Річицького, як представника українських більшовиків, що помилково вірили в самобутність підрадянської України, ідеї яких не сполучені з хижим імперіялізмом кровожерного російського комунізму. Отже, фактично, цей натяк про патріотизм в устах сексотки Таїси, у вступній частині драми, є засновком кривавих вчинків Річицького, фальшивих і неприродних для його справжньої натури, вчинків, в основі яких лежить казуїстична догма: роби те, з чим не згоден, чини противне своїй натурі.

"Чий злочин?" — це зразок соціяльної драми. Через усі її дії проходить ідея боротьби двох, виразно окреслених, соціяльних таборів: **вільнолюбного,** тобто, українських селян-трудівників, і **катівського,** однопартійно-терористичного, позначеного кров'ю, найбрутальнішим фізичним винищенням перших руками вплетеного в цю боротьбу Річицького, колись активного опозиціонера до філії російської компартії — КП(б)У. З нього ДПУ зробило ката над своїм народом, ката, що мав садистичною жорстокістю вислужитися перед головними мучителями українського народу і цим виправдати своє минуле й сучасне. На цьому тлі образ Річицького, безперечно, глибоко трагічний. Та селяни шлють йому тільки прокляття за його розбійницькі вчинки після того, як він став катом над ними.

У цій соціяльній драмі позірно домінує зовнішня дія — "розкуркулення", катування, бунт селянок, втеча "активістів", побиття Річицького арештантами у в'язниці, нарешті, суд і розстріл Річицького. А втім, поруч існує й друга, прихована, внутрішня дія, що є рушієм першої, зовнішньої, хоч у цій драмі головне, звичайно, не психологізм, а соціяльно-політичний момент.

Психологічних ліній у драмі дві: перша — любовна інтриґа між Річицьким і Таїсою, що ґрунтується на соціяльних стосунках "чистоти й щирости комуністичної ідеології" та на несхибності в проведенні політики "генеральної лінії партії". Засобами інтриги тут виступають Таїсині глузування з "романтичного настрою" Річицького (в експозиції), прикриті вуалем розважливих "жартів", часом уїдливих і підозрілих з політичного погляду. Поведінка Таїси-сексотки породжує в Річицького сумніви в її щирості до нього. А звідси — в його полеміці з нею у нього виникає, на доказ того, що він справжній більшовик, щораз більша ненависть, жорстокість до своїх, українських селян, хоч покищо на словах. Таїса відограє тут ролю таємної підшпигувачки Річицького до зради свого народу і нещадности до нього. Друга психологічна лінія, що залежить від першої та від політичної обстанови, — це невпинне зростання жорстокости в особі Річицького, вже не на словах, а на ділі, жорстокости, психологічно умотивованої поведінкою Таїси. Жорстокість його, розвиваючись з неймовірною силою і швидкістю, досягає свого найвищого напруження вже в другій дії, перед шпанунґом, тобто, перед першою частиною третьої дії. Катуй, души, розвалюй, розоряй — ці вчинки стають атрибутами активности його, щиро-радянського політика-комуніста. Доходить до курйоза: його жорстокість загрожує навіть сексотці Таїсі за "іронічний погляд"; цей засіб — це виключно авторів драматургічний "бісик"; він, цей засіб, показує, як пристрасть переходить межі і ладна защумувати через вінця.

Так протягом згаданого дійового відтинку в Річицького людина перетворюється на звіра. Звір запановує в ньому безповоротно. Далі йти нема куди. Залитий кров'ю, він поринає в неї цілком і, як людина, падає остаточно.

Складний, з психологічного погляду, і сильний, образ Річицького є наскрізь негативний. Негативність позначена втечею його від самого себе й перетворенні себе на безтямне знаряддя в руках червоних можновладців. Адже на початку І-ї дії в особі Річицького ще жила людина. М'які тони й багатозвучність українського краєвиду навівали йому непідробленої ідилічности. Закоханий у Таїсу, настроєний романтично, він милується чаром і красою української природи. Тоді він не знав, що Таїса сексотка, і вільно висловлював свої аполітичні почуття. Інша річ, що автор окреслив це місце блідими контурами. Коли б на цьому відтинку драми автор зобразив Річицького виразніш, він тільки виграв би, бо образ головного персонажу, в психологічній інтерпретації, був би цікавішим. Хоча й з скупих ознак його романтичної натури, на початку І-ї дії, ми пізнаємо в ньому українця, а не комуніста. Коли ж Річицький переступив межу романтичности, у ньому зчиняють герць протилежні якості двох початків його натури — добра і зла, українця і комуніста, і притьмом перемагає негативна якість — зло. Відтоді усі злочини Річицького — це тільки виконання обов'язків перед партією. Тут він заперечує сам себе, вбиває в собі людину заради вірного служіння компартії. У тій складній ситуації, безперечно, — трагізм Річицького. Вихід з нього він знаходить у зреченні всього людського та у виконанні наказів ворогів народу — верховодів партії. Отже всі його дальші вчинки — це тільки прагнення довести свою відданість партії й догодити Таїсі, хоч би й ціною кровопивства і озвіріння.

Психологічні лінії драми є рушіями інтриги і водночас окресленням характерів дійових осіб.

Таїса, як сексотка, впливає на Річицького таємно-приховано. Ні одного слова не сказала вона про себе щиро, і ні одного разу не виявила одверто свого наміру щодо Річицького. Для більшого з'ясування її характеристики, в пляні порівняльної методи, згадаймо Шекспірового Яґа з "Отелла". Він діє одверто, хоч обережно, поступово, за заздалегідь обдуманим пляном: спочатку натяками, а далі підтасованими ним самим "речовими доказами" про Дездемонину зраду. Таїса інша. Її намір і засоби впливу весь час завуальовані. Вона удає з себе щиру й одверту, звичайну особу, а свого наміру досягає за допомогою непомітної психологічної зброї — "безневинних" засобів: іронії, глузливих жартів, іронічної посмішки і навіть, як ми вже

бачили вище, іронічного погляду. У психологічному розумінні образ Таїси складніший, глибший за Яга. Яго підступний, одверто-намовний. Таїса удавано-щира, приховано-під'юджувальна. Вона, справді, за висловом Річицького, схожа на "гадюку, що може вжалити... смертельно..." Свою справжню натуру вона показала тільки перед фіналом, у виступі на суді проти Річицького. А втім, аж ніяк не треба вбачати у цьому її жесті "ідеологічної чистоти" — її політичне кредо, чи, хай комуністичну, а проте природну, щирість. Радше цей, фінальний, виступ її проти Річицького є звичною, в підрадянській дійсності, даниною комуністичному Вельзевулові кровожерства. Мабуть чимала доза правди є в словах, укладених в уста досвідченого селянина Скакуна, в І-й дії, коли він спостеріг, що Таїса, до приїзду Річицького на село, "пробувала колективізувати... агітувала за СОЗ, та нічого не вийшло... (Сміється). Видно, що й самій аж позіхати хочеться, так їй ті СОЗ'и потрібні... (Стор. 16). Цією характеристикою розкривається глибокий фальш, виконання партійних злочинів з обов'язку, — характерні риси, як нещирість перед самим собою, переважної більшости комуністів. Те саме робить і Річицький. Те саме роблять усі партійці, для яких партквиток компартії є єдиним путівником у життя.

Як бачимо, головні персонажі драми виступають, як закінчені образи. Вони оригінальні й самобутні.

Другорядні дійові особи, навіть епізодичні, окреслені кольористо, хоч іноді й ощадними лексичними засобами. Поява на кону селянина Клима Скакуна спочатку вносить ряд епічних елементів, а потім Клим, як людина реалістична, якій на Перекопі, в Червоній армії, прострелено ногу, здирає з Річицького машкару оборонця злочинної, антинародньої політики комунізму. Він зневажливо махає рукою на заяву Річицького, мов, "радянські закони справедливі", і критикує хлібозаготівлі, СОЗ, колективізацію. Одверто проти усуспільнення господарств виступає й селянин Хорішко. Про колективізацію він каже: це "смерть Україні!" і кидає перед Річицьким гасло: "Рятуйте... наше село... Рятуйте Україну!" Ці думки, між іншим, свідчать також і про демократичність поглядів українського селянина, як з природи ворога тоталізму, що нищівною машиною однопартійного, терористичного режиму хоче задушити особисту волю, ініціятиву, незалежність і хист кожної особи.

Про всіх інших дійових осіб можна сказати: їх змальовано кількома яскравими мазочками, вмілою рукою. Кілька характерних рисок, речень, або якийсь вчинок — дають уявлення про певний мистецький образ тієї чи іншої дійової особи.

Усі дійові особи мають свої належні місця в цікавій побудові драми. Перша дія (літо 1929) відбувається на веранді шкільного будинку, в ідилічній обстанові теплого, літнього вечора, коли сюрчить цвіркун і десь далеко, в ставку, жаби заводять свій концерт. Ця ідилічна картина вже згаданої вище вступної частини драми цілком асонансує романтичному настроєві щойно закоханої пари — Таїси та Річицького. У другому акті — "розкуркулення" на практиці (осінь 1929), що йоро перенесено до хати селянина Хорішка, показано невпинне зростання дії й ускладнення конфлікту. Перша частина третьої дії (1930), що відбувається в райвиконкомі, вносить перший виразний поверт несподіваности, коли колективізатори тікають через вікно від жіночого бунту. У другій частині цієї дії (теж 1930), вже у міській в'язниці, подано другий виразний поверт несподіваности — це перебування в середовищі в'язнів також і Річицького. Друга частина третьої дії справляє враження кінця драми. Поява перед Річицьким, у в'язниці, привидів осіб, загинулих від його рук, або з його наказу, ніби прирікає безславний кінець його у в'язниці, а не де-інде. Їхні дошкульні докори й цитата з поета, суто фінального значення, посилюють це враження і окреслюють фінал драми. Як довідуємося з дальшого продовження дії, постаті привидів створюють картину **несправжнього фіналу.** Таке явище в драмі вносить свіжість у її побудову й дає перепочинок напруженій уяві. Умовно назвім це якище о м а н н о ю р о з в'я з к о ю. Друга роля цього місця в драмі — гальмування дії. Оманна розв'язка лишає по собі деякі запитання, чи комплекс запитань. Відповідь на них дає четверта дія — суд у райвиконкомі і о с т а т о ч н а р о з в'я з к а. Четверта дія, на підставі щойно сказаного, зовні ніби композиційно відпадає від попередніх дій, зате змістом є безпосереднім продовженням їх. Та це тільки зовнішнє враження з композиції драми. Насправді ж цей зовнішній "хибний огріх" надолужено невидною, внутрішньою конструктивною єдністю дій, ло полягає в перенесенні останньої дії з міської в'язниці знов до села Баштанки. Конструктивно єдність драми (1, 2 дії й перша частина 3-ї дії — в Баштанці, хоч у різних місцях; друга частина 3-ї дії — в міській в'язниці, а 4-а знов у Баштанці) символізує безвихідь наперед приреченого жертовного козла компартії, символізує оте "порочне коло" circulus vitiosus, з якого немає порятунку, і що раз-у-раз тугіш обшморгує петлею шию призначеної особи, у цьому разі, Річицького, який виріс у Баштанці, "колективізував" Баштанку і мав накласти своєю головою у тій самій Баштанці.

На тлі складної інтриги конфлікт між селянами й партією в особі Річицького та між Річицьким і Таїсою, конфлікт, що набирає сили в зростанні дії та в шпанунгові, в першій частині 3-ї дії, — подано сміливо й сильно.

Виразна колізія драми яскраво обумовлена протилежністю прагнень двох, діяметрально-протилежних сил поневоленої України — селянства і комуністичних варварів-експериментаторів. На одному боці — ідилія, любов до ближнього й рідного, осібна й ініціятивна праця, ідеалізування людини, ідеалізм. На другому — звіряча жорстокість, ненависть до всього живого, садизм убивників, кровожерний матеріялізм червоного фашизму.

Діялоги соціяльно-політичного змісту, як "політзведення" з сіл до районового центру в устах Річицького, або, тим більш, обвинувачення його і присуд, ніби задовгі. А втім, при читанні, як, сподіваємось, буде й на кону, ці, поглядно довгі діялоги, не послаблюють уваги і проходять жваво, бо вони напружено-цікаві, соціяльно-глибоко-інтригуючі. Вони, особливо в другому випадкові, також відограють ролю гальмування дії, уповільняють її, перешкоджаючи їй швидше наблизитись до розв'язки, тоді як життя підсудного Річицького вже висить на волосинці.

Жартівливий приспів "терира-а" в устах секретаря райпарткому Терировського, після висловів: "Буде таки да все зроблено" (стор. 26), "...спіймано. Чули? (стор. 27) і "Дядько? Який? Рідний?" (стор. 27) —

зайві, не на своєму місці. Хоч у драму й можна вводити елемент комічного, та перед лицем діяча з ЦК він звучить неприродно, особливо після оголошення Річицьким пляну "розкуркулення" з "людськими жертвами і... кров'ю". Відомо, як усі оті районові адміністратори-недотепи тремтять перед вищими партійцями, хоч би й вихідцями з "рідних" місцевостей. А вже "терикати" вони ніколи не наважаться в присутності партійного бонзи!

Сама собою напрошується політична характеристика драми "Чий злочин?". У ній показано трагедію знищення українського села і остаточне банкрутство українських політичних сил, що в комунізмі хотіли зберегти Україну, як самобутню, національну одиницю, тобто, банкрутство українського більшовизму, як жертви російської, більшовицької Харібди. З цього погляду образ головного персонажу драми, Андрія Річицького, добрано надто вдало. Річицький є виразником українських політиків-мрійників, що вірили в український зміст більшовизму в Україні й за те були знищені московсько-сталінським імперіялізмом або змушені були покінчити своє життя самогубством.

Андрій Річицький є одним з тих жертовних козлів, що підпали під гільотину Сталінової хитрої вигадки про "перекручення в колективізації", навмисне рекламованої в спеціяльній його брошюрі на цю тему, коли його злочинний задум розору трудящих селян і реквізиції їхнього майна для колгоспів, був рішуче запроваджений у життя. І даремно на суді виїзної сесії Найвищого Суду УРСР Річицький пробував виправдатися, мовляв, "Я ж тільки виконував накази ЦК". Його, як давно приреченого, суд обвинуватив у всіх злочинах — в розорі господарств, у катуванні, в знищенні людей і навіть у... голоді 1932-1933 року, організаторами якого були: Сталін, політбюро ЦК ВКП(б) і ДПУ!

Річицький викриває властиву для ДПУ й радянського судівництва подробицю, а саме: на допиті, до суду, йому, Річицькому, обіцяли життя за визнання на суді своїх "помилок". А засудили на смерть, ошукавши його, як підсудного. "Що ви робите?! — каже Річицький голові суду після оголошення вироку. — Мені ж обіцяно життя зберегти. Мені обіцяли життя, якщо я визнаю на суді себе винним..." А перед самим розстрілом він слушно кидає докір справжнім ворогам народу — розбійникам із суду ДПУ: "Партія моїми руками загрібала жар, а тепер змиває моєю кров'ю свій злочин". Він додає, що злочин, заподіяний селянам, належить і йому, та це злочин не проти влади. "Це злочин проти мого народу, виконаний з доручення найбільшого його ворога..." Кулі конвоїрів ДПУ обривають дальші слова Річицького.

Драма "Чий злочин?" загалом вдалася авторові добре. Вона написана добірною мовою. В устах представника влади, Річицького, вона канцелярсько-шаблонова, в устах селян і селянок — жваво-народня, барвиста. Драма має не тільки театральну цінність, а й також являє собою цікаве читво, бо це один з найкращих творів, написаних досі на тему про знищення українського села, як національної одиниці, під плащиком "колективізації" й "розкуркулення". Читається драма, як правдивий твір про справжні події і про людей, які насправді жили. В основі її правдивий реалізм життя. Так неначе взято клапоть живої дійсности і до глибини вірно занотовано в книзі.

Рекомендуємо цю книгу якнайширшим читацьким колам. Щоправда, такий твір заглуговує на цікавішу обкладинку, більший тираж, кращий друк і папір, ніж він має тепер. Та це можна буде надолужити у другому його виданні.

ЗАМОВЛЯЙТЕ КНИЖКИ

П. Волиняк, лани, читанка для 4-ої кляси	1.00
Діма, Росяні зорі, поезії	0.40
В. Русальський — Після облоги міста	0.40
М. Цуканова — Шовкова рукавичка	0.25
В. Чапленко — У нетрях Копет-Дагу	0.50
М. Івченко — Напоєні дні	0.30
Т. Осьмачка — Плян до двору	1.50
А. Кащенко — Під Корсунем	0.60
П. Карпенко-Криниця — Підняті вітрила	0.40
С. Парфанович — У Києві в 1940 році	0.80
Б. Олександрів — Мої дні	0.35
М. Гоголь — Сорочинський ярмарок	0.30
П. Волиняк — Земля кличе	0.25
П. Волиняк — Під Кизгуртом	0.20
П. Волиняк — Кубань — земля українська, козача	0.40
О. Стороженко — Оповідання	0.35
Літаври чч. 1, 2, 3 і 4/5 (разом)	1.00
Д. Гуменна — Куркульська вілія	0.25
А. Любченко — Щоденник. Ч. І	0.80
В. Скорупський — Весняний гомін	0.25
В. Стефаник — Вибране	0.35
П. Горотак — Дияболічні параболи	0.40

МАЄМО ТАКІ ДИТЯЧІ ВИДАННЯ:

1. **"ДВІ КАЗОЧКИ"** (нове видання) народні казки з гарними малюнками, кольорова обкладинка, стор. 16, ціна — 20 центів.
2. **"ЛИСИЧКА - СЕСТРИЧКА І ВОВК ПАНІБРАТ"** (нове видання), народна казка, з малюнками, стор. 16, ціна — 15 центів.
4. **"ЯЙЦЕ-РАЙЦЕ"** (нове видання), народня казка з малюнками, кольорова обкладинка, ціна — 25 центів.
5. **"МОЯ ЗБІРОЧКА"** (нове видання), — багато ілюстрована книжечка, де є народня казка "Костинин син", віршована казка Наталі Забіли "Сорока-Білобока", пісня-гра з нотами "Яблунька" — текс Н. Забіли, муз. П. Козицького. Ціна — 25 центів.

При замовленні на $10.00 і вище — опуст 25%.

Замовлення й гроші слати:

"NOWI DNI", Box 452, Term. "A"
Toronto, Ont., Canada.

ЄДИНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ СКЛАД ВУГІЛЛЯ В ТОРОНТІ

SCARBORO FUELS

Власник: Є. Охітва

Продаємо добре чисте вугілля, маємо на складі тверде і м'яке вугілля, а також різне вугілля до стовкера і бловера, продаємо також дрова. Ґарантуємо добру обслугу.

Замовлення слати:

SCARBORO FUELS — St. Clair Ave. East, Scarboro Junction — Tel.: AM. 1-1371

Григорій КИТАСТИЙ

Капеля бандуристів у Москві у березня 1936 р.

(До 30-річчя Капелі бандуристів ім. Т. Шевченка)

Повідомлення про виїзд до Москви та можливу зустріч з Сталіном було для Капелі Бандуристів великою несподіванкою. Пам'ятаю, як Аронський (директор Капелі) прийшов до нас у залю проб, як обличчя його сяяло від радости, як він викрикував слова подяки Сталінові за ту велику честь, яку він виявив до зовсім "маленьких" і "незнаних" українських артистів. Тут же Аронський закликав нас до пильности, щоб у час зустрічі з Сталіном не сталось чогось... скажім, терористичного нападу чи чогось подібного...

Все це капеляни слухали, і звичайно оплескували, а особливо у тих місцях, де називалось ім'я Сталіна, а якже інакше?

З того часу Капеля приступила до опрацювання відповідного матеріялу, укладеного в репертуарному відділі комітету. Тим часом НКВД, у свою чергу, "опрацьовувало" персональні справи тих людей, які працювали в системі "надбудови соціялістичного будівництва". І не тільки їхні, а й найближчих родичів; бо ж могло так бути, що родичі котрогось з бандуристів, скажімо, батько чи дід, у минулому мав пару волів чи коней чи якесь інше темне соціяльне "п'ятно". Бодай хоч маленьке... О, НКВД все добачить, все знайде.

Небаром прийшов і день нашого від'їзду. На київському двірці вже стояли два потяги спеціяльного призначення: Київ — Москва. Вони були обвішані гаслами і портретами Сталіна та інших вождів. На двірці була помітна метушня. Залізничники прикручували гайки і перевіряли тормози, щоб часом не сталося ворожого "саботажу"; репортери на ходу ловили незвичайні моменти. Артисти і проводжаючі слідкували за великим годинником, що висів на двірцевому будинку, і схвильовано чекали, коли стрілка дійде призначеної межі. Аж ось почувся перший, за ним другий і третій дзвінки, просюрчав сюрчок і "надбудова" рушила...

На ранок прибули до Москви. У той же день була призначена загальна проба у Великому Театрі.

Ще в Києві, режисери й дириґенти, обдумуючи плян спільного виступу, прийшли до висновку, що великим ефектом буде, коли всі співаки, співаючи пісню про Сталіна, будуть тримати в руках квіти, а в фіналі підкинуть їх вгору. Для цієї мети було замовлено більше 300 букетів штучних квітів, які везлись до Москви, як і всякий інших реквізит.

На пробі в Москві було присутнє і НКВД. Під час проби вони знайшли певну небезпеку в охороні Сталіна, бо ж за їхньою логікою, разом з квітами хтось міг би й бомбу підкинути. Квіти, на виріб яких затрачено чимало грошей, а до того ще й перевіз їх, були відкинуті. Режисерам після цього було якось ніяково, що не врахували такої "дрібнички".

Концерт відбувся 21 березня 1936 року у Великому Театрі. До театру можна було дістатись тільки за спеціяльними перепустками. За кулісами можна було бачити безліч енкаведистів в уніформах і в цивільному. На кожних дверях, у коридорах — їх було повно. Рух артистів був обмежений, вони лише знали як їм вийти на сцену і як вернутись до своїх кімнат.

Зрештою, піднялась завіса. Всі учасники звернули свій зір у бік урядової ложі, яка була з правого боку сцени. Всім хотілося побачити свого "мудрого батька", але в передніх рядах ложі розмістились різні маршали, а Сталін мав би бути десь у куточку. Отже, цього вечора зустріч з Сталіном носила більш символічний характер. Усі знали, що він є в театрі і саме в урядовій ложі, але ніхто його не бачив. Оскільки уже було відомо, що має відбутись бенкет у Кремлі, то й сподівались, що за ліпших обставин буде більше можливості приглянутись зблизька до нього. Бажання бачити Сталіна набрало чисто принципового характеру: мовляв, як же ж так? Бути в Римі і не бачити Папи римського?..

Бенкет у Кремлі

День зустрічі з урядом у Кремлі було призначено на 22 березня о 6-й годині вечора. Директор капелі Аронський за декілька годин перед відходом, скликав бандуристів і ще раз нагадав про "клясову чуйність до ворогів", поклав і кругову відповідальність на всіх капелян, на випадок якогось ворожого акту. Далі він почав урочисто роздавати персональні перепустки до Кремля і окремі картки на право участи в бенкеті. На картці було зазначено прізвище, ряд стола і число крісла. Щойно тут НКВД проявило свою "пильність" — двох членів капелі не було допущено до Кремля. Двох найліпших басів було вирвано в останній хвилині з ансамблю. Це були — Е. Базилевський і М. Яровий. Причини до їх затримання не було подано. Ми до Аронського: "Товаришу директоре, зрозумійте, втрачається ансамбль, втрачається рівновага голосових партій! Це ж з мистецького боку..." Тут Аронський перериває і підвищеним тоном говорить: "Це все ніщо супроти того, що могло б статись при зустрічі з Сталіним. Вам зрозуміло? Все!"

Далі він приступив до персональної перевірки. Кожен мусів вивертати кишені, роззуватись, скидати футляр з бандури, щоб при собі крім носової хустинки нічого не лишалось. Папір і олівець вважалось також за небезпечну "зброю". Після докладного обшуку, Аронський вишикував капелю в походну колону по два чоловіки, і в такому порядку з бандурами в руках ми пішли до Кремля.

Нам не один раз доводилось бути в Москві, і не один раз ми оглядали Кремль, але лише з зовні. Тепер ми вперше приступили до "райських дверей" Кремля, які ведуть у серце страшилища. Оскільки варта була приготована до нашого приходу, то вистачало їм тільки переглянути перепустки і двері відчинились. З тієї хвилини зовнішній світ лишався за мурами, а ми опинились у царстві таємниць. Це ж з цього маленького пункту простягаються невидимі руки до самих селянських хат, забираючи у них усе добро, відбираючи батьків від дітей і переносячи їх невидимою рукою до тюрем. А пізніше, кому як пощастить, кому ребра поламають, кому пустять кулю в потилицю, а кого запроторять за ніщо геть, геть як найдалі з кандалами на руках. Ці невидимі руки так само сягають у Париж, у Лондон, у Нью-Йорк та інші світові пункти, і сіють там комуністичну пропаганду, викривають державні таємниці, організовують п'яті колони і полонять серця своєю "мудрістю"...

Всередині Кремль (бастіон) нічим не відрізняється від інших фортець, хіба лише тим, що йдучи в глиб,

видно "Цар-колокол" і поруч "Цар-пушку", які стоять як символ "Великої Русі".

Місцем бенкету і концерту було призначено Георгіевську залю. При вході в будинок призначені люди ввічливо допомогли скинути верхній одяг і вказували вхід до залі. Підіймаючись по широких мармурових сходах погляд зупиняється на величезного розміру картині, яка висить над широкими дверима. На картині — Микола II на засіданні генерального штабу. Ця картина так майстерно зроблена, що всі намальовані генерали і сам Микола II, виглядають, як живі. Гості затримуються на певний час коло неї, доки їхні очі не вберуть кольориту фарб, у яких відбита довголітня історія Росії.

Сама заля з архітектурного боку виглядає просто і мистецьки мало оздоблена. Форма залі продовгувата, на передньому пляні зроблено підвищення для артистичних виступів і там же стоять два роялі. Протилежна частина поєднана з танцювальною залею, котра поєднується з відпочинковою.

Ці всі залі можна було розглянути лише тоді коли почалися загальні танці, тобто, коли рух гостей став до певної міри необмежений.

Внутрішня кремлівська обслуга розсаджувала гостей згідно призначених місць. Впродовж залі у п'ять рядів стояли столи, які були заставлені "щедрою рукою" такими стравами, як ковбаса, шинка, шпроти, ікра кетова, ікра паюсна, вишукані салати, свіжі огірки й помідори (так, у березні свіжі огірки і помідори в СРСР диво велике!), масло, різного ґатунку сир. Крім усього на столах лежало сало... Так, звичайне сало! Москва врахувала навіть те, що українці люблять сало! Цілими шеренгами були розставлені пляшки кращих і найдорожчих вин, горілок різних ґатунків, коньяк і навіть "Советское шампанское".

Все, що око могло вловити, говорило за те, що бенкет "закроївся на всю губу".

Місця для капелі та інших ансамблів припали на кінцях столів, себто, дальше від урядового столу. Поміж ними були посаджені якісь незнайомі люди. За спиною кожних двох гостей стояв один кельнер, що пильно слідкував за рухами гостей і їх розмовами.

Рівно о шостій годині духова оркестра, яка була розміщена на спеціяльних хорах, розпочала вечір. На велике здивування вона грала тільки українські мелодії, які були майстерно гармонізовані і розложені для оркестри. Дивно було слухати рідні мелодії у виконанні московської оркестри, які так чарівно у неї звучали. Чому ж не можна їх почути в репертуарі оркестрів в Україні? Тут пригадалось одне місце з статті Г. Хоткевича, у якій він оповідає як йому відповів губернатор м. Харкова — Острогін, коли Хоткевич просив дозволу на виступ кобзарів у 1902 році у інших більших містах України: "Не могу, пойміте — не могу. Вот єслі би ето било в Тамбовській губернії — о, там би я разрешил с наслаждением... А здесь — не могу."

Так кожен сидів і передумував своє, чекаючи на початок бенкету. Аж раптом у залі зчинився гамір. Всі зрозуміли, що з'явився уряд, з'явився Сталін. Увійшли вони в залю з бічних дверей, що були близько естради. Гості задніх рядів дерли свої голови як могли, намагаючись щось побачити. Та даремні були їх зусилля. А заля як не трісне: Ур-рр-а-а-а! Ур-р-а-а-а! Оскільки задню частину столів заповняли співаки і співачки, то кожен співак те "ура" ставив у найвигіднішу для себе вокальну позицію, де певна нота звучить якнайсильніше. Сталін, напевне, ще ніколи не чув такого голосного "ура", як на тому бенкеті. Згодом гості почали стихати.

Всі сподівались, що Сталін буде говорити про українських мистців, але помилились. Від уряду говорив Молотов. Його промова була коротка й малозначуча. У кінці він запропонував гостям підняти бокали й випити за Сталіна. Тут ще раз прогреміло "ура" і гості прийнялись за їжу і питво. Пляшки одна за одною порожніли, а столи з кожною хвилиною звільнялись від наставленої страви, все зникало з неймовірною швидкістю.

Незадовго розпочався концерт. Першими виступали московські артисти — і Красноармейський ансамбль пісні і танку. Після них розпочали українську програму солісти, потім співав хор Думка, Жінхоранс, а на закінчення концерту — Капеля Бандуристів.

Поки йшов концерт, бандуристи мали більше можливости випити і закусити, але в міру — лишаючи на потім...

Капелю повели бічними коридорами і вивели в ті двері звідкіля виходив уряд. Ось у двох кроках від нас і уряд СРСР! У центрі сидить Сталін, а поруч з ним Ворошилов. Навколо них можна було бачити: Молотова, Мікояна, Ягоду, Жданова, Куйбишева, Будьонного, Кагановича та інших. Вигляд Сталіна викликає зразу повну антипатію. Його уніформа, — як чоботи, френчообразна ґімнастьорка з закритим стоячим ковніром, — стверджує, що ця людина далека від культури, а мишачі очі і низький лоб довершують загальний його вигляд. Приглядаючись до облич цілого уряду можна відразу ствердити, що Куйбишев зпоміж усіх є найбільш притягаюча особа. Його подовгувате обличчя, велике оголене чоло і спокійний вигляд очей викликали певну симпатію до нього.

На наш виступ члени уряду реагували кожен по своєму: хто усмішкою, хто обережними оплесками, а Сталін не реагував ніяк. Він виповняв час поміж піснями розмовою з Ворошиловим. Нормально артисти обурюються і їм неприємно, коли хтось у залі не реагує на їх виступ. Але тут — це Сталін! О, до нього злоби за це не можна мати, бо ж він є "мудрий батько"...

По виступі бандуристів концерт скінчився. Баль продовжувався далі. Кельнери розносили гостям куропатки, каву та інші ласощі. Оркестра грала музику до танців. Гості поступово переходили у залю танців і залю відпочинку. Так продовжувався бенкет до півночі. Повертались з Кремля вже не колонами, а хто як міг.

ЩЕДРІВКА З УМАНСЬКОГО РАЙОНУ

Через море доріженька,
Ні широка, ні вузенька.
Нею ішла Божа Мати
Та здибала Петра й Павла.
"Ой, ти Петре, ой, ти Павле,
Деж мій син?"
"А твій Син на Ордані
Святить воду із попами,
Із дяками, із кропилом,
Із кадилом, з усім миром!"
Добривечір!

(Записав **В. Сілецький**)

Іван ЛУЧКА

Лист від султана Мурада III до королеви Єлисавети

Одним з найвидатніших англійських географів був Річард Геклит, (1553-1616), який за фахом був священиком. Ще юнаком він зацікавився географією і пізніше, поза своїми священичими обов'язками, присвятив багато часу й праці, щоб вивчити географію, спеціялізуючись у писаннях мореплавців та подорожних.

1582 р. він видав книжку про англійські відкриття в Північній Америці. Цим твором він звернув на себе увагу декотрих впливових осіб і вже наступного року його призначено капеляном при англійському посольстві в Парижі. Та він мав тут не лише релігійні обов'язки, бо таємним наказом англійський уряд припоручив йому "робити старанні дослідження" про діяльність французів та еспанців у Новому Світі, де вони були завзятими конкурентами англійської політики.

Уже 1584 року він вислав рукопис праці на цю тему до Англії. (Рукопис цей пізніше затратився і його віднайдено аж за три століття). Під час свого перебування в Парижі він видав дві праці про подорожі європейських мореплавців до Нового Світу.

Року 1588 він повернувся до Англії, а вже слідуючого року видав свою основну працю: **"Головні мореплавства, подорожі та відкриття англійського народу."** У цій праці, яку зовуть "епосом англійської нації", він подав джерельні матеріяли про мореплавство та подорожування англійців "за останніх 1600 років".

У 1598-1600 роках вийшло доповнене видання цієї праці, у якому поміщено матеріяли неанглійського характеру та такі, які висвітлюють не подорожі, а скоріш стосунки між Англією та іншими країнами.

Саме у цьому доповненому виданні поміщено листа від головного дорадника турецького султана Мурада III до англійської королеви Єлисавети, який кидає цікаве світло на даний період українського козацтва. Цілий лист присвячений козакам і звучить так (пропускаємо лише несуттєві "компліменти" на адресу королеви, які не стосуються самої справи):

"...Хочемо дружньо повідомити Вашу княжу Величність, що кілька років тому .... Великий Султан провадив нещадну війну проти Касуль-Баші, князя перського. Через те він не міг вести війни в будь якому іншому місці і тому певні злодії в частині Польщі, яких зовуть козаками, та інші горезвісні особи, які живуть у тій самій частині, не переставали турбувати та напастувати підданих нашого могутнього Імператора.

Успішно закінчивши свої справи в Персії і вирішивши покарати згаданих злочинців він дав байові Греції військо. Минулого року він послав свій наказ татарському князеві і таким чином пограбував, збурив та знищив частину Польщі, а козаків та інших горезвісних злочинців належно покарано.

Побачивши це, король Польщі вислав двох послів до його Імператорської Величности, заявляючи, що він відшукає згаданих злочинців та суворо покарає їх і також збільшить данину, яку він уже роками щорічно присилав до двору його імператорської Величности.

Та його імператорська Світлість ... відкинула прохання короля Польщі і знову задумала вислати своє військо проти згаданого короля і з поміччю Всемогучого Сотворителя цілком знищити його королівство.

Через те, що посол Вашої Світлості, який перебував у .... дворі його Імператорської Величности, виступив як посередник, заявляючи що з тих частин Польщі вам доставляється пшениця, порох, щогли для кораблів, гармати та інші потрібні речі, та благаючи миру від імені королівства та короля Польщі, та заступаючися, щоб Великий Султан не турбував ані напастував згаданого короля, заявляючи, що таке гаряче бажання Вашої Світлості, — як лише про цю заяву та заступство посла Вашої Світлості повідомили Великого Султана, ради Вас, (якій належить всяка честь і похвала) і за умови, що злочинних козаків відшукають та суворо покарають, або що їх злочини відкупиться малим дарунком, за такої умови, (я ж кажу) вислано листи від Його Імператорської Величности до короля Польщі.

Та все ж таки, коли б не прохалося укладення союзу та дружби від імені Вашої Світлості, його Імператорська Величність ніколи не погодився б на таку ласку згаданому королеві та королівству Польщі.

Ваша Світлість та король Польщі можуть бути про те переконані.

Бажаємо Вашій Світлості жити в щасті.

Дано в Костянтинополі при кінці місяця, який зветься Сабаум, року нашого святого пророка Магомета 998, року Ісуса 1590, 12 червня."

Хоч листа не підписано але в книжці повідомляється що його писав Сінан Баша, головний дорадник султана.

Вищеподаний лист дає цікавий матеріял до історії не лише козацтва але й до історії торговельних стосунків України з закордоном. Тяжко не вірити, що "частини Польщі", від яких Англії доставляли пшеницю, порох і т. д., — це українські землі, бо, як відомо, від турків терпіла в першу чергу Україна, а не корінні польські землі.

О. ВЕРЕТЕНЧЕНКО

**
*

У порту ліхтарі горять,
В білих китицях віти каштанові.
— Не дізнатися капітанові,
Де матроси ідуть ночувать!

Інше море хоробрих віта
З корабля океанського, —
Як розкриті пляшки шампанського,
Вибухають вуста.

— Є на світі багато принад
Не лише за атолами...
Не міняючи курсу ніколи, — ми
Повернулись назад!

— Любо нам проти штормів злих
На життя і на смерть боротися,
Щоб відчула кохана цвіт лотоса
В павутинці панчіх.

Віє вітер із темних узбіч
Над просторами неозорими.
Сни пряде веретенами-зорями
Мати вічности — ніч.

Концерт В. Цісика та Вадима Кіпи в Торонті

29 листопада ц. р. в залі УНО в Торонті відбувся концерт скрипаля Володимира Цісика та піяніста Вадима Кіпи. Серед нашої бідності на концерти інструментальної музики (за майже шість років перебування в Торонті я пригадую собі лише 4 таких концерти: концерт симфонічної оркестри з піяністом Б. Максимокичем під диригуванням Л. Туркевича з приводу 60-річчя нашого поселення в Канаді, окнцерт В. Максимовича в залі УНО, симфонічний концерт під диригуванням тепер уже покійного Богдана Пюрка в залі Вікторія-театр та концерт В. Цісика та В. Кіпи), цей концерт можна вважати першорядною культурною подією в житті українського Торонта. Тим більше, що обидва мистці виконали цілий ряд творів українських сучасних композиторів, до того деякі з них виконувались вперше (наприклад, В. Кіпа виконав прелюд (Дума про кобзаря) Фоменка з рукопису автора). Здавалося б, що лише сам цей факт мусів би звернути на себе увагу й притягнути чимало публіки, чого, на жаль, не сталося. У той самий день було кілька імпрез, які відтягли частину публіки. При чому всі ті імпрези були дуже звичайними, буденними, і їх з успіхом можна було б відбути в інший день. І коли вже наші організації (церковні й світські) навчаються шанувати мистецтво й мистців?

Концерт розпочав Вадим Кіпа виконанням Місячної сонати Бетховена. Далі в першому відділі концерту В. Цісик виконав Еспанську симфонію Ляльо. У другому відділі В. Цісик виконав Аллєґро скерцандо Грудина, Легенду Фоменка, Інтродукцію та рондо капріччіозо Сен-Санса, Вальс Венявського, Капрічіо ч. XIV Паганіні-Фукса. В. Кіпа в другому відділі виконав Прелюд (Дума про кобзаря) Фоменка, Прелюд Л. Ревуцького, Думку Чайковського, Забутий вальс та марш Ракочі Ліста.

Обидва мистці були палко вітані слухачами і мусіли виконати ще кілька творів понад програму. Особливо захоплювала публіку сила удару та експрессія виконання у В. Кіпи (особливо у Марші Ракочі Ліста). Характерно, що В. Кіпа більшу частину речей виконує з зажмуреними очима.

Публіки було не багато, але якісна. Вражає, що майже була відсутня т. звана вища інтеліґенція, а присутній тільки середній її шар, а часто навіть і т. з. простолюддя. А шкода, бо такі концерти, як я вже згадував на початку, відбуваються в Торонті лише раз на півтора-два роки. З старих канадійців я завважив на концерті лише одну особу, решта — новоприбулі. Жодного редактора численних торонтонських тижневиків, як і жодного священника **усіх трьох** (охоче підкресляю це слово на радість деяких духовних осіб!), на концерті також не було. І тут — ще раз шкода, і ще раз сумно, бо присутність на такого роду концертах таки є свідоцтвом духового життя людини. Жодного купця, промисловця, лікаря, адвоката та інших найбагатших людей з українців Торонта (за винятком одного з директорів пекарні Демстерс Бред), ані їх щасливих нащадків, які майже всі "вчаться" музики, не було також. А це ж була прекрасна лекція прекрасної музики якщо не для них, то хоч для їх дітей!

І хоч мене вважають в'їдливим, але не втерплю і скажу правду в вічі й тут: наші купці, промисловці та професіоналісти, які живуть майже виключно з українців, українцям мало вертають з того: вони (за винятком буквально кількох одиниць, які варті всебічної підтримки нашого громадянства, як, наприклад Р. Тесля, Л. Допта та Ю. Луків), дуже холодком ставляться до української справи взагалі, а до справи нашої культури зокрема.

Мені закинуть: такої музики не розуміють! Авжеж, за перший раз не зрозумієш, але за десятим-п'ятнадцятим разом таки відчуєш. Нічого не зробиш — наука коштує грошей...

Віримо, що на наступному концерті В. Кіпи та В. Цісика ми побачимо таки більше наших визначних людей, а тому зневірюватись їм не радимо: Торонто таки краще, як вони, може, сьогодні про його думають.

П. Волиняк

З НОВИХ ВИДАНЬ

Архиєпископ Михаїл, МЕСІЯ ХРИСТОС, спаситель світу, світова епопея, ч. 2, стор. 76, 1953, Торонто, Канада.

Ця книжка — поема, у якій розповідається про життя й діла Ісуса Христа. Автор її — український православний владика — архиєпископ Торонта та всієї східньої Канади. Поема написана (в основному) ще в Україні з метою протиставитись комуністичному т-ву "Войовничий безбожник", яке основну свою увагу звертало на молодь, щоб вирвати в неї віру в Бога і відірвати її від нашої церкви. В Україні вона поширювалась у рукописних списках, а вже в Канаді автор її остаточно викінчив і тепер видав. Книжка присвячена українській молоді. Основою поеми є євангельські свідчення про Христа. Написана книжка легким віршем, що робить її сприйнятною для молоді й для дорослих. Нема сумніву, що цей твір знайде свого масового читача серед українського громадянства, а особливо серед молоді, для якої вона й написана. Окремі місця поеми стоять навіть на досить високому поетичному рівні.

В. Бірчак, ПРОТИ ЗАКОНУ, історична повість із княжих часів, видання КПУК, видавець Ів. Тиктор, обкладинка М. Левицького, стор. 128, 1953 р. Винніпег, Канада.

Український православний календар на 1954 рік (четвертий альманах), видання Української Православної Церкви в ЗДА, обкладинка П. Холодного, стор. 164, в т. ч. 31 стор. оголошень.

Ця велика й багато ілюстрована та видана на гарному папері книга містить, крім календаріума та цілого ряду хронологічних таблиць, докладні інформації про Українську Православну Церкву у США та в інших країнах та цілий ряд статтей на виховні, історично-церковні, догматичні та літературні теми. Є пара дуже кволих поезій та пара оповідань (М. Погідний — Апостол з Дамаску, та О. Кобець — Вертайтесь додому). Все це матеріяли, що будуть цікаві для кожного українця.

Все таки вважаємо, що літературна частина цього справді цікавого й цінного альманаху занадто слабенька і ніяк не може дорівнюватись іншим матеріялам, уміщеним у цьому збірникові. Те саме ми вже зазначали і в минулорічному огляді цього ж видання. Крім того разять оті "староукраїнські", ніби, імена: Андрей,

Пал, Петр, Михаїл, Татіяна, та інші. Наша церква (УЦ в Україні) вже давно була позбавилась цього фізично русизму і нам, тим, що виросли в нашій цкві, слухаючи оцих усіх "Андреїв" у Канаді та СА таки дуже прикро. І для чого воно? Хіба для то, щоб давати привід деяким політикам та бизнесмам провадити пропаганду, що українські православні церкви в Канаді і США бояться всього українського, а тому "ходіть до нас і зробимо с п р а в ж н ю раїнську автокефальну церкву". А така пропаганда ало ведеться і користи від того нашій справі таки ало. Так само і щодо правопису. Коли академічний равопис зобов'язує всі культурні установи і, врешті, сіх культурних українців, то чому він не зобов'язує аші церковні установи та їх видання? З якої причини цьому такому культурному збірникові пишеться ЗДА, амість США, чому, напр., пишеться "слов'янські" без построфа, а в слові "православіє" його чомусь устаили (стор. 3)? Хіба конечно рахуватися з смаками римітиву? Є й дуже незугарні новотвори: передпраздство (стор. 14), попразднство (стор. 17) Хіба ж мислимо вимовити українцеві поруч отаке жахливе накопичення приголосних — здництв? Таж, дякувати Богові, ми маємо не мову, а музику, то як ми можемо отаке бачити, бо чути ми його не почуємо — однак ніхто не вимовить... Чи не краще було сказати просто, а не "по-вченому": передпразник, попразник? А все те через оте поклоніння перед отією російсько-болгарською церковно-слов'янщиною, яке так властиве канадійським та американським українцям обох церков, а особливо католицької. Але коли українська католицька церква с в і д о м о затримує церковно-слов'янську мову, то українська православна церква її с в і д о м о відкидає, як зайвий баляст, як те, що є на перешкоді впливу церкви на народ. Ось чому залишки церковнослов'янщини у цьому виданні так разять.

А взагалі — збірник цікавий, культурний, багато ілюстрований, ілюстрації гарно дібрані і добре виконані. Книжка буде приємною й корисною в родині кожного православного українця. **П. Вол.**

"ОСТРОВИ СМЕРТИ"

На початку грудня м. р. у в-ві Бирнс МкІчерн вийшла книга С. Підгайного "**Острови смерти**". Це відома всім українцям праця С. Підгайного "недостріляні" в перекладі на англійську мову.

Передмову до книги написав професор Акадійського університету Ватсон Кірконел, у якій, між іншим, сказано: "Кожен канадієць і американець повинен прочитати цю книгу, щоб побачити, яку долю готує Кремль та його нівнічно-американські агенти для вільного світу."

Вступ до книги написав також і Ігор Гузенко, у якому говорить: "Українці завжди боролися проти зверхности СРСР і саме в наслідок тієї боротьби тисячі тисяч українців було заслано в концтабори на десять і більше років."

Вважаємо за бажане поширити цю книжку серед наших англомовних співгромадян. Ціна книжки: $3.50.

Замовляти:

SUZERO, 79 Ulster Str., Toronto, Ont., Canada.

Книжка також придасться в усіх більших книгарнях Канади та США.

НОВИЙ ТВІР ІВАНА ЛЕ

У Київській державній консерваторії ім. П. І. Чайковського відбувся творчий вечір Івана Ле.

Письменник прочитав студентам і викладачам консерваторії своє нове оповідання "Коли розлучаються двоє", присвячене життю, навчанню й праці молодих музикантів — студентів музичних вузів.

Виступ Івана Ле був тепло зустрінутий аудиторією. Учасники вечора схвально оцінили новий твір письменника. ("Літ. Газета".)

ПАМ'ЯТИ ЮРІЯ ТИЩЕНКА (СІРОГО)

22 листопада ц. р. в Нью Йорку помер відомий культурний і громадський діяч Юрій Тищенко, що відомий ще й під прізвищем Сірий.

Народився Юрій Тищенко на Київщині 1880 р. Ще за молодих літ почав брати участь в українському громадському та політичному житті, спочатку як педагог і співробітник першого українського педагогічного (на центральних землях України) журналу "Світло", а пізніш — як видавець і книгар.

Царська поліція пильно придивлялася до діяльности Юрія Тищенка і врешті він був змушений еміґрувати в Галичину, де був якийсь час у Львові. Та невдовзі на заклик проф. М. Грушевського він вертається знову до Києва але нелегально (на чужий пашпорт) і відновляє свою діяльність. За короткий час він організовує українські книгарні у Києві, Харкові та Катеринодарі (тепер Краснодар на Кубані) і адмініструє редаговані М. Грушевським народні тижневики "Село" і "Засів". Та царська поліція скоро виявила, що на пашпорт Лаврова діє Юрій Тищенко і він знову змушений еміґрувати. На цей раз він еміґрує в США, де влаштовується співробітником "Свободи". Революція 1917 р. дала йому змогу вернутись знову до Києва, у якому він тепер організовує видавництво й велику книгарню "Дзвін". Це видавництво видало багато книжок, зокрема шкільних підручників та інших видань для дітей та молоді.

По упадку нашої державности Юрій Тищенко виїздить за кордон, де спочатку осідає у Відні, а пізніш переїздить у Прагу. Тут він також працює у видавництві та книготорговельній ділянці, не припиняючи її і в Німеччині, куди мусів виїхати перед наступом росіян на Чехію.

Врешті Юрій Тищенко опиняється в Нью Йорку, де відновляє свою видавничу діяльність, видаючи цілу серію книжок для дітей та молоді. В останній час Покійний закладає видавничу спілку "Ю. Тищенко та А. Білоус", плянуючи видання цілої серії словників та клясиків української літератури, а також і наукових праць. Найбільшим осягом його було видання творів Лесі Українки в 12 томах, яке він зробив разом з А. Білоусом.

Смерть перервала здійснення дальших плянів Ю. Тищенка, але й те, що він за своє довге й невтомне життя зробив, ставить його на одне з найпочесніших місць серед української еміґрації. Зі смертю Юрія Тищенка ми втратили старого культурно-громадського діяча, культурного та досвідченого видавця й книгаря, людину, що ціле своє життя присвятила справі розвитку української культури і, врешті, людину, яка завжди вміла розрізняти український поневолений народ від російської окупаційної влади — якість, яка свідчила про його розум та чесність і яка давала йому можливість плодотворно працювати на видавничій ниві.

Вічна Йому пам'ять!

П. Волиняк

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ

Високоповажаний Пане Волиняк!

"...Завдяки Вашим старанням на літературному полі та через Ваш журнал маю приємність щораз більше пізнавати поперед незнане. Щасти Вам, Боже, у Вашій праці благородній.

Жичу доброго здоров'я і зістаюся зі щирою повагою до Вас

В. Тулевітрів, Гамільтон, аКнада.

В. Тулевітрів давній канадійський український поет та драматург, родом з Одеси, що в свій час займав поважне місце в українській канадійській літературі. — **Ред.**

Вельмишановний Пане Редакторе!

"..Бажаю "Новим Дням" дальших успіхів. На мою думку це єдиний журнал, що заслуговує уваги."

Ірина Колоскова, Бостон, США.

До редакції "Нових Днів".

Висилаючи передплату на 1954 рік, не можу не висловити свого задоволення Вашим часописом.

"Нові Дні" — це живий часопис, який читається, як кажуть, від дошки до дошки, а тут, то навіть і те, що на обкладинках написане, буває цікаве.

Щиро бажаю "Новим Дням" дальшого успішного розвитку.

З правдивою пошаною

Тамара Петрів,

Бостон, Мас., США.

Вельмишановний Пане Редакторе!

Прочитавши у Вашому, а заразом і нашому, журналі, відозву до читачів, а вірніше передплатників, довідавшись з неї, що місяць грудень вирішальний у року, та ще почувши від Вас, що журнал існуватиме й далі, бо шкода чотирирічної праці, — висилаю на пресовий фонд журналу лишень п'ять доля-

У Канаді користаємо з вільних виборів

У КАНАДІ МАЄМО ЗМОГУ ГОЛОСУВАТИ НА КОГО СХОЧЕМО, А НЕ ТАК, ЯК ЦЕ ДІЄТЬСЯ У БАГАТЬОХ ІНШИХ КРАЇНАХ СВІТУ.

ВІЛЬНІ ВИБОРИ — ВЕЛИКИЙ ЗДОБУТОК ДЕМОКРАТІЇ. БЕРЕЖІМО ЙОГО ЗАВЖДИ!

O'Keefe's

BREWING COMPANY LIMITED

рів, бо я поважно хворий і зараз більше дати не можу.

Коли я одержую свіже число журналу і одкриваю першу сторінку, то мені завжди здається, що я відкриваю двері в свою рідну хату.

З пошаною до Вас

М. Іщенко, Судбури, Канада.

До Вш. Редактора П. Волиняка

"...Прошу прийняти від моєї скромної особи найсердечніше спасибі за Вашу невсипущу працю, а саме за підручники для українських шкіл — читанки. А також за відвертість щодо бідних Ващенків і їх замовників-хліботавців...

З глибокою пошаною до Вас

С. Сокольський, Міннеап., США.

Вельмишановний Пане Редакторе!

Посилаю Вам 18 дол. на передплати на журнал, який слати на подані нижче шість адрес. Один з цих шести платить сам за себе, а за решту плачу я, наслідуючи гарний приклад п. П. Янюка, який минулого року заплатив передплати за п'ятьох осіб, в т. ч. й за мене.

Дозволю собі при цьому висловити Вам свою щиру вдячність за Вашу, на мою думку, дуже корисну працю. Я високо ціню Ваш журнал, у якому Ви подаєте цікавий та різноманітний матеріял без зайвої політики "великих форматів", яка в багатьох випадках так шкодить нашим справам. Також дуже ціню й поважаю Вашу щирість та відвертість, яка безумовно не всім подобається, а особливо тим, які давно загубили всяке розуміння правди й щирости.

Бажаю Вам дальших успіхів у Вашій праці та сили в поборюванні хворобливих проявів у нашому громадському житті.

З глибокою пошаною до Вас

Ів. Вишинський,

Форт Віліям, Канада.

Вельмишановна Пані О. Павлюк, Детройт, США.

Вибачте, але Вашого листа не видрукую, хоч Ви того й хочете. Не подумайте, що тому, що Ви в ньому "даєте мені на оріхи". Ні, бо я знаю, що редактор на те й живе, щоб хтось його лаяв, і, з уваги на це моє переконання, я час од часу даю приємність своїм читачам „добре до мене промовити" і ніколи на них за це не гніваюсь. Коли й гніваюсь, то на себе, бо вважаю, себе тоді нікчемним і малим, що не зумів ще їх досі виховати так, щоб вони розуміли і завдання журналу і право людини на думку.

Не міщу Вашого листа з інших двох причин: 1. Хоч Ви його й підписали, але він таки анонімний, бо Ви не подали своєї адреси. Жодна редакція не може такому матеріялові довіряти. 2. Що Ви в своєму листі з люттю нападаєте не тільки на мене (за що я не маю ніяких жалів до Вас), а ще й на співробітників журналу, та ще на таких, яких шанує й залюбки читає щонайменше 99% читачів журналу. На це я просто не маю права погодитись, бо не думаю, щоб їм було то приємно. Я можу розпоряджатись лише собою, але не співробітниками журналу.

Ви певні, що коли б я видрукував Вашого листа, то "то було б дуже цікаво". Я ж вірю, що для більшості читачів, то не було б цікаво, бо вони мають думки відмінні від Ваших. Між іншим, Ваш лист не єдиний у своєму стилі й напрямку: таких листів я мав дуже багато в перші роки існування журналу. І всі вони були анонімні. Один з тих моїх читачів писав дослівно так: "І прийде час, що Ви заплатите кров'ю за Ваше писання. А всі то ті клинці („клинці" в перекладі з рутенської мови на українську значить — апострофи. П. В.) позабиваємо між Ваші паскудні ребра..." І ще й підпис: з християнським привітом... Ті листи, як правило писані на машині, не підписані, без адреси.

Причини Вашого невдоволення я розумію. І Ви розумієте. Але вірю, що згодом у Вас виявиться інше розуміння цих справ — час таки найкращий лікар.

З щирою повагою до Вас

П. Волиняк

Вш. Пан Юрій Сеник, Окленд, Каліф., США.

Я ніколи не публікую листів, коли вважаю, що то не має ширшого значення, а лише для Вас і для мене. Тож, коли я писав у своїй відповіді Вам про Гамбург і Вінніпег, то значить разом відповідалось і іншим особам.

Щодо відміни слів кіно, пальто і т. д., то ми з Вами не маємо жодної підстави вводити щось своє власне в правопис. Цього ніхто сам робити не може. Кожна культурна людина мусить дотримуватись установленого правопису і я Вам дуже раджу купити словника і нічого не мудрувати: я наприклад так роблю, хоч часом маю теж недогляди, бо на все не вистачає часу й сили. Тим більше це мусите робити Ви, бо, як мене інформували, Ви ще дуже молода людина. І коли я був у Вашому віці і з Вашою освітою, то ніколи не ставив під сумнів правильности чи неправильности правопису, а з побожністю брав у руки книжку і намагався те все вивчити. Думаю, що я від того нічого не втратив. Не втратите й Ви.

З щирою повагою **П. Волиняк.**

СПИСОК АВТОРІВ,

що їх твори були вміщені в "Нових Днях" протягом 1953 року. Список подаємо за абеткою. Поруч з прізвищем вказано числа журналу, у яких згаданий автор видрукуваний.

1. Антонович К. — 38, 39
2. Багряний Іван — 38
3. Баляс В. — 36
4. Бачинський Є. (Женева) — 38, 44
5. Биковський Л. — 36, 39
6. Білогорський Д. — 40
7. Боднарчук І. — 37
8. Боровський М. — 37
9. Буряківець Ю. — 37
10. Веретенченко О. — 36, 38, 40, 42, 43, 46
11. Виєзжев Р. — 37
12. Вишня О. — 36, 46
13. Вересень А. — 44
14. Волиняк П. — 36, 37, 39, 40, 42, 43, 44, 46, 47
15. Гаюк М. — 43
16. Гейбович Ала — 41
17. Гординський Св. — 43
18. Горотак П. — 46
19. Горянка О. — 45
20. Гришко Вас. Ів. — 45
21. Гуменна Д. — 46, 47
22. Діма — 39, 42, 43, 45
23. Дмитерко Л. — 47
24. Дмитренко М. — 36
25. Дубина В. — 46
26. Дубровський В., проф. — 46, 47
27. Жилко Ф. — 42
28. Запорожець О. — 43
29. Заярський П. — 38, 39, 46
30. Івченко Л. — 44
31. Карпенко-Криниця П. — 45, 47
32. Качор А., інж. — 39, 43, 44
33. Качуровський І. — 43
34. Килимник С., проф. — 36
35. Китастий Гр. — 42
36. Клен Ю. — 41
37. Кротевич Є. — 37
39. Кубарський Ів. — 36
40. Кундзіч О. — 47
41. Лобода Ів. — 37, 47
42. Лободовський Й. — 43
43. Лут Ю. — 42
44. Лучка Ів. — 44

45. Любченко А. — 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47
46. Малишко А. — 38
47. Матвієнко Ф. — 37
48. Муратов І. — 47
49. Наріжна Ірина — 46
50. Одарченко П. — 43
51. Одрач Ф. — 38
52. Осьмачка Т. — 40, 41
53. Павлюк М. — 38
54. Пархоменко В. — 36
55. Повстенко О., проф. — 36
56. Полтава Л. — 39, 43, 44, 47
57. Прегорницький Д. — 39
58. Пронченко М. — 39
59. Прус П. — 36
60. Ревуцький В. — 37, 43
61. Рильський М. — 43, 46
62. Розгін Ів., д-р, проф. — 40, 41, 44, 45, 47
63. Розгін Ю., д-р — 41
64. Ромен Л. — 46
65. Ротань А. — 42
66. Рудницький Я., д-р, проф. — 43
67. Русальський Вол. — 37, 41, 45
68. Самчук У. — 47
69. Сенченко Ю. — 39
70. Сивенко Б. — 42
71. Сидоренко В. — 46
72. Ситник М. — 36, 44
73. Скорупський В. — 37, 42
74. Славін Л., акад. — 45
76. Сластененко Є., д-р, проф. — 36, 39, 42, 45
75. Славутич Яр. — 45, 46
77. Слищенко В. — 38
78. Смотрич Ю. — 41, 42, 44
79. Степ П. — 37, 46
80. Туркало К., інж. — 36, 37, 39, 40, 41, 45, 47
81. Федорівський С. — 43
82. Чорногай В. — 41, 42
83. Чуб Дм. — 39
84. Шевченко Т. — 38
85. Шерех Ю., д-р, проф. — 36, 37, 39, 40, 41, 45
86. Шовкопляс І. — 37
87. Щербак М. — 47
88. Щербина Н. — 39, 40, 42, 45
89. Ющенко О. — 42, 46
90. Яновський Ю. — 37, 38

О. КУНДЗІЧ

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ СЛОВНИК

Перший Українсько-російський словник, який заплянновано в чотирьох томах, є визначною подією в історії розвитку нашої мови, а також і подією великої політичної ваги. Досі ми мали лише російсько-українські словники, себто припускалося (і так, на жаль і було часто), що людина (українець) знає російську мову і за її допомогою вивчає свою, українську, мову. Себто, за допомогою тих словників ми тільки розмосковлювались, не маючи й гадки "українізувати" росіян. Українсько-російський словник має саме допомогти росіянам, — і багатьом особам інших народів СРСР, які російську мову сяк-так знають, бо мусять знати, — безпосередньо читати й вивчати українські тексти. Отже, від оборони перед Росією на мовному полі, ми переходимо до наступу. Тільки так, з політичного боку, треба оцінювати появу І-го тому Українсько-російського словника.

У повоєнні роки можна часто-густо спостерегати факти цього нашого наступу в різних ділянках культурного життя. Ще у ч. 8 "Н. Д." (вересень 1950 р.) ми писали, що в ділянці музики "Україна завойовує Москву", за що дуже образився великий федераліст Ю. Косач і накинувся на нас за те в комуністичному "Громадському Голосі". Тепер маємо ще один доказ нашого наступу, а не оборони.

Передруковуємо тут статтю відомого письменника О. Кундзіча, яка буде цікава нашим читачам як з мовного, так і з політичного боку. О. Кундзіч, звичайно, дуже розкланюється перед "старшим братом" (що ми все скорочуємо), але разом з тим він правильно, по-українському, розцінює вартість Словника і намагається своїми заввагами очистити його від російського мовного намулу.

Редакція

Вихід у світ першої книги чотиритомного "Українсько-російського словника" є визначною подією в культурному житті нашої республіки.

"...Сучасна українська мова — мова державних актів, школи, преси, художньої й технічної літератури, науки і мистецтва, і такою її фіксує велика лексикографічна праця Інституту мовознавства — новий "Українсько-російський словник". (Підкр. наше. Ред.)

Значення Словника досить повно сформульовано в передмові до першого тома: "Українсько-російський словник" повинен задовольнити потреби народу в справі соціялістичного будівництва, зокрема в справі розвитку соціялістичної змістом і національної формою культури. Він відбиватиме братський зв'язок і зміцнюватиме дружби українського і російського народів". Словник допоможе представникам народів Радянського Союзу знайомитися з творами, написаними українською мовою.

Отже, перед Інститутом мовознавства стояло завдання дослідити всі джерела сучасної української мови, зібрати її скарби і дати словник, що являв би собою лексикографічний підсумок мови, тим самим усунувши будь-яку потребу у старих словниках.

Очевидно, після виходу всіх томів можна буде остаточно підсумувати, як виконано це завдання.

Але й після появи першого тома Словника можна сказати, що Інститут мовознавства Академії наук Української РСР здійснив величезну обсягом і глибоку своїм змістом роботу. Досить відзначити, що мовним масивом, з якого добиралася лексика й ілюстративний матеріял нового "Українсько-російського словника", є майже все, — оригінальне й перекладне, що друкувалося, здебільшого за наших радянських часів, українською мовою. А саме: переклади творів клясиків марксизму-ленінізму, художня українська література від Котляревського до наших днів, література політична, наукова, газети більше як за півтора десятиліття, переклади творів російських письменників від Пушкіна до наших днів, українська лексикографія. Такою літературою засвідчено ті сто тисяч (приблизно; у І томі 24,425) реєстрових слів, які подає Словник і які становлять будівельний матеріял сучасної української літературної мови.

Літературна мова твориться людьми. Тож обов'язково слід зважати на те, що в окремо взятому випадку можливі помилки, перекручення, навіть курйози. Не всі письменники пишуть барвистою мовою, не всі перекладачі перекладають творчо, грамотно, не в усіх редакціях газет і журналів і не завжди сиділи бездоганні редактори мови. Не всі науковці розробляли питання науки про мову з потрібною глибиною. Це відзначалося в статтях у російській і українській пресі, про це говорили на республіканській і всесоюзній нарадах перекладачів, на конференціях і в лексикографічних бюлетенях Інституту мовознавства. Наводилися приклади коли з волі перекладів навіть у тексті деяких офіційних документів були прикрі мовні неточ-

ності; приміром, писалося про додаткову оплату колгоспникам за вирощування **ялівок** (так перекладено було **нетель**); **підщепну** (подвойную) лозу робили **подвійною** і т. ін. Все це, всі дискусії в українській і в російській літературі з питань мови і стилю говорять про те, що не на все надруковане можна беззастережно спиратися, що наукова авторитетність різних джерел літературної мови неоднакова.

Тим то словник має відображати все найкраще, підтверджене живою практикою мови, все науково перевірити, щоб були всі підстави запровадити у повсякденний вжиток те чи інше слово, той чи інший термін.

У переліку конкретних завдань Словника сказано, що він має бути довідником і підручною книжкою при перекладі українських текстів на російську мову. Треба одразу додати, що "Українсько-російський словник" є довідником і підручною книжкою також і при перекладі з російської на українську, про що чомусь не говориться в передмові. А це саме так, і це багато важить, бо стосується великої ділянки літературної праці: відтворення в українській мові надбань російської політичної, художньої і публіцистичної літератури. Обходитись у цій праці без "Українсько-російського словника" не можна. Перекладач пише український текст безпосередньо за російським текстом, знаючи, хоч іноді й недосконало, українську мову. Але в процесі перекладу законним є шукання відтінку слова, сумнів щодо характеру його, щодо точності нюансу. Часто виникає потреба перевірити вже взяте слово, знайти підстави для нього, засвідчення його у словнику. У таких випадках доводиться звертатися саме до "Українсько-російського словника".

Взагалі словник повинен допомагати в шуканні точного нюансу, у розв'язанні сумніву. У зв'язку з цим дуже багато важить авторитетність тих фразеологічних джерел, на які словник спирається у своїх твердженнях. Міра переконливості — одна з найголовніших ознак словника.

Коли "Українсько-російський словник" наводить цитату з твору класика марксизму-ленінізму, ми знаємо, що переклади таких творів робилися колегіяльно, з усією відповідальністю за точність кожного слова, що вони творчо-науково апробовані й перевірені і тому являють собою норму сьогоднішньої української наукової і публіцистичної мови.

Коли цитується Коцюбинський чи Леся Українка, ми знаємо — це перевірене часом; живе слово творця української мови у такій цитаті звучить законодавчо.

Коли під цитатою підписано ім'я сучасного українського письменника, ми, його сучасники, можемо погоджуватись чи сперечатися з ним, одна його фраза допоможе нам, а інше слово здасться випадково, необдумано вжитим. Так цитата "Голос у твого тенора звичайно **барахольний**" не переконує мене, що **барахольний** прищепиться в українській мові і стане органічним її словом. Щождо такого значення слова **дещо**, як у цитаті "Братова ватянка, правда, на ньому **дещо бахмата**", то я переконаний, що його не можна засвідчити жодною цитатою з класика української літератури чи з народної творчості, бо ніде в Україні так не говорять. **Дещо** — це **кое-что**, як **дехто — кое-кто**, й інших значень це слово не має. Проте я не певний, що **дещо** в значенні **трохи** не прищепиться в мові: цей займенник у такому розумінні уже досить поширений у літературі.

Вельмишановному проф. Юрієві Володимировичеві Шерехові з приводу смерті його Матері висловлюємо своє співчуття від редакції, співробітників і всіх читачів журналу. Редакція

У цитатах з сучасних письменників трапляються сумнівні слова і словосполучення, але тут принаймні ясно сказано, що це ось слово в такому ось контексті вживає такий то письменник. Щождо перекладів з російської художньої літератури, то вони подаються анонімно, в дужках під цитатою надруковано: "перекл. з Горького", "перекл. з Полевого", "перекл. з Горбатова". Ми не знаємо, з якого твору наводиться фраза і хто переклав той твір. Підпис "Перекл. з Федіна" для того, хто користується словником, звучить як слова: "Так Федіна переклав один товариш". Наче редакція Словника гадає, що не має значення, хто переклав. Всі переклади з російської художньої літератури знеособлені. А багатьох російських письменників перекладали різні перекладачі, — кожен у міру свого таланту, свого відчуття мови і своєї сумлінності. Що в перекладах трапляються огріхи — цього ніхто не заперечить. А хто відповідає за огріхи в наведеній у Словнику цитаті, коли прізвище перекладача не підписано? Хто поручиться, що той чи інший перекладач не перекрутив думки, не попсував геніяльного живопису російського класика? Очевидно, відповідальність за правильність наведених цитат бере на себе редакція Словника. А вона не завжди має підстави для цього.

У Словнику надруковано:

Ворогування вражда. (Будинок діда був наповнений гарячим туманом взаємного ворогування всіх з усіма (перекл. з Горького).

Я думаю, що Горький мав на увазі не **будинок,** а **дім** як житло родини, як саму родину. **Будинок діда** — це звучить занадто буквально, це — **здание деда.** Далі — **вражда** в Горького означає не процес, а стан, у якому перебувала родина, тобто **ворожнеча,** а не **ворогування.** Погано звучить по-українському і **будинок діда.** Ще можна було б тут вжити родовий, якби було "будинок **мого** діда", а збіг таких двох іменників у фразах цього типу незвичний в українській мові. Не кажуть **господа діда, робота батька** і т. ін., а кажуть **дідова господа, батькова робота.**

Незграбно звучить і інша цитата з чийогось перекладу Горького: "Сміх його, майже беззвучний, був **якось особливо гарний".** У російській мові такі характеристики невизначеності **(как-то особенно, как-то очень)** являють собою ідіому, а ідіома підрядником не перекладається. По-українському не можна сказати "якось дуже чудний", не можна перекласти фразу "как он красив" — "як він гарний" або тургеневське "Как хороши, как свежи были розы" — "Як гарні, як свіжі були троянди". Не можна забувати вчення про внутрішні закони розвитку кожної національної мови, не можна нехтувати тих законів і, отже, не можна спотворювати художнє слово великих письменників механічним підрядником.

У виступах на всесоюзній нараді перекладачів і в пресі не раз підкреслювалося, що всяке механічне перенесення будь-якого формального явища з однієї мови в іншу — ще не є переклад; така спроба приречена на невдачу, сама ідея можливості подібного перенесення — помилкова, антинаукова. У наведених перекладах з Горького бачимо невдачу саме через механічне перенесення формальних явищ з однієї мови в іншу. (Закінчення в наст. числі).

Найкращою властивістю Різдва

Є ТІЛЬКИ ЙОМУ ВЛАСТИВИЙ СПОСІБ ОБ'ЄДНУВАТИ ЛЮДЕЙ — РОДИНИ ТА ПРИЯТЕЛІВ.

ГОСТИННІСТЬ І ДОБРЕ ТОВАРИСТВО, ЛЮБОВ ТА ВЕСЕЛІСТЬ — ВСЕ ЦЕ ЦІХУЄ ЦЕ БЕЗЖУРНЕ СВЯТО.

ТУТ, У КАНАДІ, МИ СВЯТКУЄМО РІЗДВО ЗА РІЗНИМИ ЗВИЧАЯМИ, ЩО ПРИНЕСЕНІ СЮДИ З ІНШИХ КРАЇН; І ХОЧ ЦІ ЗВИЧАЇ РІЗНЯТЬСЯ ФОРМОЮ, ТА НЕЗВАЖАЮЧИ НА ЦЕ, ЄДНАЄ СЕРЦЯ...

МИР НА ЗЕМЛІ,
ДОБРОЗИЧЛИВІСТЬ МІЖ ЛЮДЬМИ!

ЦЕ МІСТИТЬ ДЛЯ ЗАГАЛЬНОГО ДОБРА

Labatt's
BREWERS SINCE 1832

НОВІ ПІДРУЧНИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ШКІЛ

1. П. Волиняк — БАРВІНОК, читанка для 2-ї кляси, стор. 96, ціна $1.00.

2. П. Волиняк — ЛАНИ, читанка для 4-ї кляси, стор. 96, ціна $1.00.

3. П. Волиняк — ДНІПРО, читанка для 5-ї кляси, стор. 112, ціна $1.25.

Усі читанки видані на гарному папері, багато ілюстровані, написані сучасною літературною мовою за академічним правописом. До кожного тексту додано завдання і вправи для самостійної праці учня, що влегшує працю вчителя і робить їх придатними для навчання дітей дома.

Тексти літературно досконалі, переважно клясиків і кращих сучасних письменників.

УВАГА! **УВАГА!**

Вже вийшли з друку і продаються такі книжки для дітей:

М. Трублаїні — ПРО ДІВЧИНКУ НАТАЛОЧКУ І СРІБЛЯСТУ РИБКУ", стор. 16, формат 10x7 цал.в. Великі на всю сторінку ілюстрації, обкладинка в 2-х кольорах. **Ціна** **0.40**

1. **Тарас Шевченко — ВІРШІ,** стор. 44, формат: 10x7, 42 ілюстрації і портрет Т. Шевченка роботи Слищенка. Кольоровий друк, обкладинка двокольорова, гарний папір. Ціна $0.90

2. **РАЙДУГА — збірочка для дітей молодшого віку,** стор. 16, формат 10x7 цалів, 26 ілюстрацій, гарний папір, кольоровий друк, обкладинка в 2-х кольорах. Ціна $0.35

Книгарням, школам, кольпортерам — знижка.

Замовляти:

NOWI DNI
Box 452, Term. "A", Toronto, Ont., Canada.

"ПАХНЕ МЕДОМ І ЖИТНІМ ХЛІБОМ — ДРЕВНІМИ ЗАПАХАМИ РІДНОЇ ЗЕМЛІ". **Так говорить письменник Волошин**

Якщо хочете пригадати свою батьківську хату і її запахи, то купуйте хліб, булки, всяке печиво тільки з української пекарні

Dempster's Bread Ltd.
1166-1168 Dundas St. W.
Toronto

Телефон: **LO 1196**

ХРАМ ПАМ'ЯТІ СИМОНА ПЕТЛЮРИ В ПАРИЖІ

У Парижі створено комітет будови українського православного храму-пам'ятника Симонові Петлюрі. Храм має бути збудований в українському стилі, в ньому ж має приміститись Бібліотека ім. Симона Петлюри, яка існує в Парижі вже цілі роки, і яка сьогодні є одним з найвизначніших наших культурних осередків на еміґрації, а також українська школа для української дітвори в Парижі.

До участі в будові храму-пам'ятника закликається все українське громадянство по всьому світі. Для цього комітет будови пам'ятника має своїх представників у різних державах. Численні жертви вже надходять на ім'я комітету.

Подаємо до ласкавої уваги наших читачів поштову адресу комітету та його банківський рахунок:

Поштове конто:

Paris C. C. 10-172-42
Paroisse de l'Eglise Ukrainienne Orthodoxe Autocephale en France.

Банкове конто:

Comptoir National d'Escomptes de Paris No. 87 289
2, Place de l'Opera Paris 2o
Paroisse de l'Eglise Ukrainienne Orthodoxe Autocephale en France.

Для Різдвяного подарунку надається якнайкраще

ДОКІЇ ГУМЕННОЇ

розкішно ілюстроване видання, де розвага гармонійно сполучена із пізнанням нашої запашної минувшини. Ціна 2 дол. 50 центів. 160 стор. Понад 300 ілюстрацій.

Замовляти:

UVAN, 11¼ West 26st Street, New York 1, N. Y., USA.

„БІЛА КНИГА ПРО ЧОРНІ ДІЛА КРЕМЛЯ"

Том І — книга свідчень, що містить 548 стор. друку, понад 100 ілюстрацій, друкована на гарному папері, в полотняній оправі з золотим тисненням. **Ціна $5.00 з пересилкою.** Окремі замовлення скеровувати на адресу:

NOWI DNI
Box 452, Term. „A"
Toronto, Ont., Canada.

Гуртові замовлення слати

SUZERO
79 Ulster St.
Toronto, Ont., Canada.

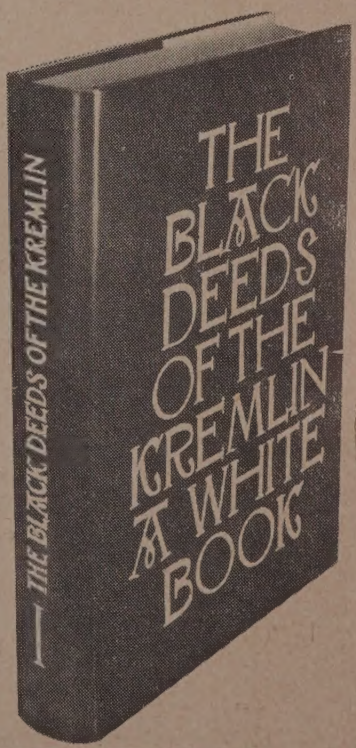

НАЙКРАЩІ РЕЧІ І ПО НАЙНИЖЧИХ ЦІНАХ КУПИТЕ В УКРАЇНСЬКІЙ КРАМНИЦІ

G. Luk's Electrical Appliance Company

Маємо великий вибір електричних й газових кухонь (Мофет стов), холодильників, пральних машин, машин до чищення підлог та килимів, радіоапаратів, диванів (честерфілди), п'яно-акордіони та інше.

ГАРАНТУЄМО: НИЗЬКІ ЦІНИ, ВИГІДНІ СПЛАТИ, ГАРНУ ОБСЛУГУ ТА ДОБРУ ЯКІСТЬ КУПЛЕНИХ У НАС РЕЧЕЙ.

797-799 DUNDAS ST. W. TORONTO, ONT.
— Телефон: WA 9228

КУПУЙТЕ! **ПРОДАВАЙТЕ!**

Доми, підприємства і всякі інші нерухомості за посередництвом найбільшого в Онтаріо українського бюра посередництва

R. TESLIA — Real Estate

Бюра в Торонті:

863 Bloor St. W.,
OL 7525

575 Queen St. W.
EM 8-2646

2390 Bloor St. (коло Jane St.)
MU 8111

Бюро в Гамільтоні:

1294 King Str. East,
(Ріг Майн)
Tel. 93559

Проводимо асекурацію від вогню, асекурацію авт тощо.

Обслуга чесна, скора, фахова!

НАЙКРАЩА НАГОДА В ТОРОНТІ ЗРОБИТИ ЗАКУП ВАРТІСНИХ ФУТЕР.

Не тримаємо футер на другий сезон.. Ось ціни на цій випродажі. Користайте з цих знижок!

	WERE	NOW
FUR JACKETS	$ 99.00	$ 49.00
Russian SQUIRREL CAPES	175.00	79.00
ELECTRIC SEAL (Dyed Rabbit)	189.00	95.00
GREY PERSIAN LAMB (Sides)	249.00	125.00
BROWN PERSIAN LAMB (Paws)	299.00	149.00
MOUTON (Processed Lamb)	269.00	135.00
RACCOON (Blended)	349.00	175.00
MUSKRAT (Blended)	395.00	195.00
PERSIAN LAMB (Dyed Black)	450.00	225.00

- Два роки гарантії.
- Позамісцеві, відвідай те нас перед закупом
- Відчинено щодня до 9 вечора.
- 4 можливості купна: готівка, бюджет, відложення, кредит.

Reliable Fur Co.
MANUFACTURING FURRIERS
568 Queen W. WA. 2341
(at Bathurst)

ГАРНІ Й ДОБРІ РЕЧІ ПО НАЙМЕНШИХ ЦІНАХ КУПИТЕ В УКРАЇНСЬКІЙ КРАМНИЦІ

Royce Radio Furniture & Co.

ВЛАСНИК: **ЛЕВ ДОПТА**

Маємо великий вибір меблів, радіоприймачів, електричних та газових кухонь, холодильників, пральних машин та інших господарських речей.

МИ ВАМ ПРОПОНУЄМО: ЯКІСНІ РЕЧІ, НИЗЬКІ ЦІНИ, ВИГІДНІ СПЛАТИ, ЧЕМНУ ОБСЛУГУ.

Наша адреса: 1529 Dupont St. Toronto, Ont. Телефон: LL 0175